

Івчурчик

Українська Муза

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ

Шевченко, Забіла, Петренко, Афанасьєв, Куліш,
Щоголів, Макаровський, Александров Степан.

Випуск 2

1908

Київ

УКРАЇНСЬКА МУЗА

Івчук

Українська Муза

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ

ОД ПОЧАТКУ ДО НАШИХ ДНІВ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

Олеки Коваленка

Київ, 1908

SLAVIC DIVISION

SEP 28 1994

HARVARD COLLEGE LIBRARY

W/2 д/ч 130

УКРАЇНСЬКА

МУЗА

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ

(ІСТОРИЧНА ХРЕСТОМАТІЯ)

ОД ПОЧАТКУ
ДО НАШИХ ДНІВ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

Олеки Коваленка

Київ, 1908

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО.

1814—1861

На літературній українській ниві Шевченко став відомий у 1840 р., коли видано в Петербурзі, коштом д-ля Мартоса, першого „Кобзаря“, в якім містились: „Думи мої думи“, „Перебендя“, „Катерина“, „Тополя“, „Нашо міні чорні брови“, „До Основьяненка“, „Іван Підкова“ і „Тарасова ніч“. „Кобзарь“ цей зробив величезне вражіння на українців. Вони читали його, перечитували і вичували на пам'ять усі поезії. Квітка писав 23 жовтня 1840 року Шевченкові: „Коли ми з жінкою стали читать „Кобзаря“, волосся піднялось вгору, в очах позеленіло, а серце якось болять... Дивлюсь— жінка плаче... Я притис вашу книгу до серця; ваші думки лягають на серце... Гарно! дуже гарно!.. Більше не змію сказать... Коли саме почав Шевченко писать поезії, він ніколи не казав докладно. Казав тільки, що перші його твори повстали в Літньому саду, в ясні безмісячні ночі. Він казав, що строга українська муза довго цуравася його, за смак, зіпсований життям в школі, в панській прихожі, на заїзжих дворах, і в городських кватирах; але коли подих волі повернув його чуттям чистоту перших літ, прожитих під вбогою батьківською стріхою, вона обняла і приголубила його на чужині. З перших творів, писаних в Літньому саду, надрукована тільки „Причинна“. Усе, що надруковано у першому „Кобзарі“, Шевченко написав з квітня 1838 до лютого 1840 р. Того ж 1840 р. видано окремо „Катерину“, а 1841-го надруковано кілька поезій в Гребиничній „Ластівці“ і окремо „Гайдамаки“. Перший розділ „Гайдамаків“ був надрукований у „Ластівці“. Ще в марті 1842 р. Шевченко писав Квітці, що „Гайдамаків“ зосталось тільки сто примірників. 1841 р. написав Шевченко „Черницю Марьяну“, яку думав видати в Великодню 1842 р. В якій мірі українці широ привітали перші твори свого генія, в такій мірі російські критики, що не знали історії України і не розуміли української мови, поставились до їх неприхильно. Навіть В. Белінський в одному приватному листі страшенно вороже поставився до його творів, за які Шевченкові довелося так тяжко постраждать. Російським критикам не подобався ні зміст, ні

„мужицька“ мова поета. Ця критика так вразила Шевченка, що він почав був писати по російськи. Та його російські твори виходили далеко слабші, ніж українські. Приятелі Шевченка казали йому, що частина російських критиків, признаючи його талант, нападає на його переважно за українську мову, та ще за те, що він „мужицький поет“, і раяли йому не вважати на їх і писати тільки по українськи. Під впливом цих порад Шевченко 1843 р. писав Тарновському: „Хай я буду і мужицьким поетом, аби тільки поетом, більш міні нічого й не треба“ Проте, в початку 1844 р. він написав і видав по російськи поему „Тризна“, „щоб“, як казав він, „москалі не казали, що я не знаю їхньої мови“, і „Назара Стодолю“, якого потім перекладено на українську мову. З того часу і до половини 50-х років, коли йому не вільно було писати по українськи, він по російськи не писав. 1843 року він написав „Гамалію“. Крім „Ластівки“, поезії Шевченка друковано у „Молодикові“ Бецького (1843 р.), в „Хаті“ Куліша (1860 р.), а по смерті поета, в „Основі“. Окремими виданнями твори його друковано кілька разів і в Росії (дуже скорчені цензурою) і за кордоном. Тільки 1907 р. видано в Росії повного „Кобзаря“, який протягом короткого часу весь розійшовся і 1908 р. вийшло друге, доповнене по новонайдених оригіналах, видання. Поетична діяльність Шевченка має величезне значіння не тільки для української літератури, а і взагалі для розвитку загально-людської думки і поступу. Він силою свого поетичного геніального таланту підняв українську літературу до високого рівня літератур інших культурних народів і звернув на неї увагу всіх освічених людей. Майже всі його поезії перекладені на всі слав'янські мови; є також переклади на французьку, німецьку і інші європейські мови. Своім огненним, натхненним словом поет став в оборону за право і волю пригнобленого люду, за правду і рівність і викликав своєю голосною кобзою любов до простого, темного, зрабованого брата.. Своєю піснею розбудив він культурний і національний рух на Україні і впливав в змучені і зневірені серця сцілюшу живу силу і надію. Під впливом поезій Шевченка повстала в Польщі партія „хлопоманів“, яка пристала до українського літературного і наукового руху 60-х років. Родився Шевченко 25 лютого 1814 року, в селі Моринцях Звенигородського повіту, в Київщині. Село Моринці стоїть серед розкішних садів та гаїв поетичного осередку України. Батьки Тараса Григоровича були дуже збогі кріпаки поміщика Енгельгардта з села Кирилівки, того ж таки повіту, по улишному вони прозивались Грушівськими. Вони рано померли і покинули сиротою будучого поета. Учитись Шевченко почав спершу у дяка Богорського, котрий був дуже злий, суворий деспот, а до того ще й п'яниця. Тарас не раз тікав з школи і ховався в бур'янах, аби тинявся десь в полі за селом. Наука ця зродила в душі будучого великого поета ненависть до всякої неправди і деспотизму. Ще в школі у Шевченка прокинулось бажання вчитись малювати, але це бажання справдилось не швидко. Не радісні були молоді літа поета: кругом була безпросвітня темрява, кріпацтво, змушання, і серед цього пекла його малим, з такими ж малими сестрами та братами, залишили батьки, пішовши на той світ... Після першої суворой науки у дяка Богорського, доля кинула Шевченка у 1829 році у панську двірню, де спершу він вчився куховарства, а потім був „козачком“. Тут перед ним відкрились усі тайниці безталанного кріпацького животіння. Дідич кріпосник, Енгельгардт, повернувшись раз уночі з балу, застав „козачка“ за малюванням, при світлі лойового недогарка і вибив його різкими за те, що „він міг спалити не тільки будинок, але й ціле місто“. Та помітивши у Шевченка хист і охоту до малярства, оддав його вчитись малярства—спочатку у Відні та в Варшаві. А в 1831 році законтрактував його в Петербурзі до маляра Ширєва. Але й тут Шевченкові

не дуже весело жилося, бо Ширяев був п'яниця, грубий і поводився з своїми учениками дуже недобре... В Петербурзі Шевченко познайомився з своїм земляком Іваном Сошенком, котрий потім познайомив його з письменниками Жуковським та Гребінкою і художниками Григоровичем, Брюловим, та Венеціановим. Вони зразу звернули увагу на розумного і талановитого парубка і визволили його з кеволі, викупивши у пана Енгельгардта за 2500 карбованців. Це сталося 22 квітня 1838 року. Зробившись вільним, Шевченко зараз поступив в Петербурзьку Академію Художеств. Там він вчився дуже гарно і одержував медалі. У 1843 р. він скінчив Академію і виїшов „вільним художником“; після того він переїхав на Україну... Тут він був членом Кирило-Мехводівського братства; 5 квітні 1847 р. Шевченка, разом з Кулішем, Костомаровим, Білозерським, Гулаком та иншими, по доносу студента Петрова, арештовано за участь в тому братстві... Шевченка оддали в салдати і заслали в оренбурзькі степи, заборонивши йому писати і малювати. У засланні Шевченко був аж до 21 липня 1857 року: спершу в Оренбурзі, а з 1850 р. в Ново-Петровській фортеці над Каспійським морем... Повернувшись з заслання, поет жив то на Україні, то в Росії, переважно в Петербурзі. У Шевченка, як він повернувся з заслання, увесь час була думка оженитись на простій дівчині, збудувати над Дніпром хату і жити спокійним життям, та думка ця не справдилась... 26 лютого 1861 року він умер в Петербурзі. Тіло його в квітні того самого року з Петербургу перевезено на Україну і поховано на високій горі, над Дніпром, коло Канева, в Київщині, на могилі „Серед степу широкого“, як прохав поет у своєму „Заповіті“. В 1911 році будуть 50 літні роковини смерті Шевченка, а в 1914 р. 100-літні з дня його народження. В 1911 р. має бути поставлений поетові в Києві пам'ятник, на який зараз збираються гроші в Росії, в Австрії і в Америці.

Літературні джерела для біографії: 1) Комисский—„Жизнь укр. поэта Т. Г. Шевченка (Одесса 1898); 2) Комисский—Оповідання про Т. Шевченка (СПБ. 1901); 3) „Вік“ т. I, (Київ, 1902); 4) Олюновський—(Історія літер. рус.); 5) Пестров—(Очерки історії укр. літер. XIX ст.); Крім того про Шевченка писали: 1) Олюновський—Де-що про життя і літературну діяльність Шевченка (т. I, „Кобзаря“, Львів 1893); 2) Лытин и Оласович—(Истор. слав. литер., т. I); 3) Лытин—(Русскія сочиненія Шевченка „Вѣст. Евр.“ 1888, т. II); 4) Чапый—Жизнь и произведения Т. Шевченка (Київ, 1882); 5) Комисский—Т. Г. Шевченко—Грушівський, т. I, II (Львів 1898—1901); 6) Зіньківський—Шевченко в світлі європейської науки (пис. т. II, Львів, 1896); 7) А. Т—ий—Шевченко в отзывах о нем иностранной печати (Одесса, 1874); 8) Колесса—Шевченко і Міцкевич (Зап. Наук. тов. ім. Шевч. т. III); 9) Яковенко—Т. Г. Шевченко (СПБ., 1894); 10) Кримихфельд—Шевченко—п'яец України и Запорожя (СПБ., 1901); 11) Бібліографічний покажчик нової української літератури М. Комарова („Рада“ ч. I, Київ, 1883); 12) Энцикл. словарь Брокгауза и Ефрона т. 39; 13) „Большая энциклопедія“ тов. „Просвѣщенія“, т. 20; 14) „Былое“ (1906, VI і 1907, V).

До мертвих і живих, і немрожденних
земляків моїх в Україні і не в Україні
сущих, моє дужнєє посланіє.

Аще кто речет, яко люблю
Бога, а брата своего ненави́дїт,—
ложь єсть.

Собори. посл. ап. Іоан. гл. IV, ст. 20

І світає, і смеркає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянний,
І день, і ніч плачу
На распуттях велелюдних,
І ніхто не бачить...
І не бачить, і не знає;
Оглухли—не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма, орють лихо,
Лихом васівають...
А що вродить? Побачите,
Які будуть жинва!
Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,—
На свою Вкраїну;
Полюбіте ширим серцем
Велику руїну!
Роскуйтеся, братайтесь!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті,—своя правда,
І сила, і воля!

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;

А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого, волі, волі,
Братерства братнього... Найшли,
Несли, несли з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Та й більш нічого... Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились,
А хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосів,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, у чужії,
Претесь знову. Якби взятъ
І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,
Тоді б зостався сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, якби то сталося, щоб ви не вертались.
Щоб там і здихали, де ви поросли!
Не плакали б діти, мати не ридала;
Не чули б у Бога вашої хули;
І сонце не гріло б смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі;
І люди б не знали, що ви за орли,
І не покивали б на вас головою...

Схаменіться! будьте люди.

Бо лихо вам буде:
Роскуються незабаром
Заковані люди;
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і горн,
І потече сториками
Кров у синє море
Дітей ваших; і не буде
Кому помагати:
Одиурається брат брата
І дитини мати;
І дим хмарою заступить
Сонце перед вамн,
І на віки прокленетесь
Своїми синами.

Умійтеся! — образ Божий
 Багном не скверніте!
 Не дуріте дітей ваших,
 Що воїни на світі
 На те тільки, щоб панувати, —
 Бо невчене око
 Загляне їм в саму душу
 Глибоко, глибоко...
 Дізнаються небожата,
 Чія на вас шкура,
 Та й засудять, і премудрих
 Немудрі одурять.

Якби ви вчилися так, як треба,
 То й мудрість би була своя;
 А то залізете на небо:
 „І ми — не ми, і я — не я!
 І все те бачив, і все знаю:
 Немає пекла, ані раю,
 Немає й Бога, — тільки я,
 Та куцний німець узлуватий,
 А більш нічого...“

— Добре, брате!

Що ж ти такеє?”

„Я не знаю —

Нехай німець скаже“.

Оттак то ви навчаєтесь
 У чужому краю!
 Німець скаже: „Ви моголи.“
 — „Моголи, моголи,
 Золотого Тамерлана
 Онучата голі!“
 Німець скаже: „Ви Слав'яни.“
 — „Слав'яни, Слав'яни,
 Славних прадідів великих
 Правнуки погані!“
 І Колляра читаєте
 З усієї сили,
 І Шафарика, і Ганку,
 І в слав'янофілі
 Так і претесь, і всі мови
 Слав'янського люду,
 Всі знаєте, а свої
 Дасть-Біг! „Колись будем
 І по своєму глаголать,

Як німець покаже,
 А до того й історію
 Нам нашу роскаже.
 Оттоді ми заходимось!“

Добре заходились
 По німецькому показу,
 Та й заговорили
 Так, що й німець не второпа,
 Учитель великий,
 А не то, щоб прості люди!
 А гвалту! а крику!
 „І гармонія, і сила...“
 Музика, та й годі!
 А історія?.. „Поема
 Вольного народу!
 Що ті римляни угогі!
 Чорт-зна що — не Брути!..
 У нас Брути і Коклеси,
 Славні, незабуті!
 У нас воля виростала,
 Дніпром умивалась,
 У голови гори клала,
 Степом укривалась!“
 Кров'ю вона умивалась,
 А спала на купах,
 На козацьких вольних трупах,
 Окрадених, трупах!..

Подивіться лишень добре,
 Прочитайте знову
 Тую славу; та читайте
 Од слова до слова;
 Не минайте ані титла,
 Ніже ті коми;
 Все розберіть, та й спитайте
 Тоді себе: що ми?
 Чіі діти? яких батьків?
 Ким, за що закуті?
 Та й побачите, що ось що
 Ваші славні Брути:
 Раби, підніжки, грязь Москви,
 Варшавське сміття ваші пани
 Ясновельможні гетьмани!
 Чого ж ви чванітеся, ви —
 Сини сердешної України?

Що добре ходите в ярмі,
 Ще краще, як діди ходили?!
 Не чваньтесь—з вас деруть ремінь,
 А з їх, бувало, й лій топили!
 Може, чванитесь, що братство
 Віру заступило,
 Що Синопом, Трапезунтом
 Галушки варило?
 Правда ваша: наїдались,
 А вам тепер вадить..
 А на Січі мудрий німець
 Картопельку садить!
 А ви її купуєте,
 Істе на здоров'я,
 Та славите Запорожжа...
 А чією кров'ю
 Ота земля напоена,
 Що картоплю родить,
 Вам байдуже, аби добра
 Була для городу!
 А чванитесь, що ми Польщу
 Колись завалили? —
 Правда ваша: Польща впала,—
 Та й вас роздавила...

Так ось як кров свою лили
 Батьки за Москву і Варшаву,
 І нам, синам, передали
 Свої кайдани, свою славу!
 Доборолась Україна
 До самого краю:
 Гірше ляха свої діти
 Її розпинають.
 Замість пива, праведною
 Кров із ребер течуть!
 Просвітити, кажуть, хочуть
 Материнські очі
 Современними огнями,
 Повести за віком,
 За німцями недоріку,
 Сліпую каліку.
 Добре! Ведіть, покажуйте!
 Нехай стара мати
 Навчається, як дітей тих
 Нових доглядати.
 Покажуйте! За науку—

Не торгуйтеся! буде
 Материнська добра плата:
 Роспадеться луда
 На очах, ваших неситих,—
 Побачите славу,
 Живу славу дідів своїх
 І батьків лукавих...

Учіться, брати мої!
 Думайте, читайте,
 І чужому навчайтесь,
 Свого не цурайтесь,
 Бо хто матір забуває,
 Того Бог карає,
 Чужі люди цураються,
 В хату не пускають,
 Свої діти, як чужі!,
 І немає злomu
 На всій землі безконешній
 Веселого дому.

Я ридаю, як згадаю
 Діла незабуті
 Дідів наших: тяжкі діла!
 Якби їх забути,
 Я оддав би веселого
 Віку половину!
 Оттака то наша слава,
 Слава України...
 Оттак і ви прочитайте,
 Щоб несонним снились
 Всі неправди, щоб розкрились
 Високі могили
 Перед вашими очима,
 Щоб ви розпитали
 Мучеників: кого, коли
 За що розпинали?..

Обніміте ж, брати мої.
 Найменшого брата,—
 Нехай мати усміхнеться,
 Заплакана мати!
 Благословіть дітей своїх
 Твердими руками
 І обмитих поцілуйте
 Вольними устами!

І забудеться срамотня
 Давня година,
 І оживе добра слава,
 Слава України.
 І світ ясний, неувечірній,
 Новий засіяє...
 Обніміться ж, брати мої,
 Молю вас, благаю!

* *

Минають дні, минають ночі,
 Минає літо, шелестить
 Пожовкле листя; гаснуть очі,
 Заснули думи, серце спить;
 І все заснуло,—і не знаю,
 Чи я живу, чи доживаю,
 Чи так по світу волочусь,
 Бо вже й не плачу, й не сміюсь...

Доле, де ти? доле, де ти?
 Нема ніякої!
 Коли доброї жаль, Боже,
 То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
 Серцем замірати,
 І гнилою колодою
 По світу валятись!
 А дай жити—серцем жити
 І людей любити;
 А коли ні—то проклинать
 І світ запалити!

Страшно впасти у кайдани,
 Умірять в неволі;
 А ще гірше—спати, спати,
 І спати на волі,
 І заснути на вік-віки,
 І сліду не кинуть
 Ніякого!... однаково—
 Чи жив, чи загинув.
 Доле, де ти? доле, де ти?
 Нема ніякої!
 Коли доброї жаль, Боже,
 То дай злої, злої!...

* *

І небо невмите, і заспані хвилі,
 І по-над берегом геть-геть,
 Неначе п'яний, очерет
 Без вітру гнеться... Боже милий!
 Чи довго буде ще міні
 В оцій незамкненій тюрмі,
 По-над оцим нікчемним морем
 Нудити світом?... Не говорить,
 Мовчить і гнеться, мов жива,
 В степу пожовкля трава;
 Не хоче правдоньки сказати,
 А більше ні в кого спитати...

Н. І. КОСТОМАРОВУ.

Веселе сонечко ховалось
 В веселих хмарах весняних;
 Гостей зачинених своїх
 Сердешним чаєм напували
 І часових переменяли—
 Синемундирних часових...
 І до дверей, на ключ замкнутих,
 І до решотки на вікні
 Привик я трохи, і міні
 Не жаль було давно одбутих,
 Давно похованих, забутих
 Моїх кривавих тяжких, сльоз,—
 А їх чимало розлилось
 На марне поле... Хоч би рута,
 А то нічого не зійшло!..
 І я згадав своє село,
 Кого я там коли покинув?
 І батько, й мати в домовині...
 І жалем серце запеклось,
 Що нікому мене згадати...
 Дивлюсь—твоя, мій брате, мати,
 Чорніша чорної землі,
 Іде, з хреста неначе знята...
 Молюся, Господи, молюсь,
 Хвалить тебе не перестану,
 Що я ні з ким не поділю
 Мою тюрму, мої кайдани!...

Чернець.

(П. Кулш).

У Києві на Подолі,
 Було колись, і ніколи
 Не вернеться, що діялось,
 Не вернеться сподіване...
 Не вернеться... А я, брате,
 Таки буду сподіватись,
 Таки буду виглядати,
 Жалю серцю завдавати.

У Києві на Подолі,
 Братерська наша воля,
 Без холопа і без пана,
 Сама собі у жупані,
 Розвернулася весела,
 Оксамитом шляхи стеле,
 І едвабом застилає,
 І нікому не звертає.

У Києві на Подолі
 Козаки гуляють:
 Як ту воду, цебром-відром
 Вино розливають;
 Льохи, шинки з шинкарками,
 З винами, медами
 Закупили запорожці
 Та й тнуть коряками!
 А музика реве, грає,
 Людей звеселяє,
 А із Братства те бурсацтво
 Мовчки виглядає:
 Нема голій школі волі,
 А то б догодила!..
 Кого ж то там з музиками
 Люди обступили?

В червоних штанях оксамитних—
 Матнею улицю мете—
 Іде козак... Ох, літа, літа!
 Що ви творите? На то теж
 Старий ударив в закаблуки,
 Аж встала курява. Оттак!
 Та ще й приспівує козак:

„По дорозі рак, рак,
 Нехай буде так, так!
 Якби таки молодичі

Посіяти мак, мак!
 Дам лиха закаблукам,
 Дам лиха закаблам,
 Останеться й передам,
 А вже ж тіі закаблуки
 Набралися лиха, муки...
 Дам лиха закаблукам,
 Дам лиха закаблам,
 Останеться й передам!“

Аж до Межигорського Спаса
 Потанцював сивий,
 А за ним і товариство,
 І весь святий Київ.
 Дотанцював аж до брами,
 Крикнув: „Пугу, пугу!..
 Привітайте, святі ченці,
 Товариша з Лугу!“

Свята брама одчинилась—
 Козака впустили;
 І знов брама зачинилась,
 На вік зачинилась
 Козакові!..
 Хто ж цей сивий
 Попрощався з світом?—
 Семен Палій, запорожець,
 Лихом недобитий.

Ой, високо сонце сходить,
 Низенько заходить.
 В довгій рясі по келії
 Старий чернець ходить.
 Іде чернець у Вишгород
 На Київ дивитись,
 Та посидить на пригорі,
 Та хоч пожуритись;
 Іде чернець дзвонкову
 У яр воду пити,
 Та згадує, як то тяжко
 Було в світі жити;
 Іде чернець у келію
 Між стіни німії,
 Та згадує літа свої—
 Літа молодії;
 Бере п'сьмо святе в руки,
 Голосно читає,

А думкою старий чернець
 Далеко літає...
 І тихнуть Божі слова.
 І в келі, неначе в Січі,
 Братерство славне ожива,
 А синий гетьман, мов сова,
 Ченцеві зазирає в вічі!
 Музика... танці... і Бердичів...
 Кайдани брязькають... Москва...
 Борн... сніги і... Єнисей...
 І покотились із очей
 На рясу сльози...

„Бий поклони
 І плоть старечу усмиряй,
 Святе писаніє читай!
 Читай, читай, та слухай дзвона,—
 А серцеві не потурай:
 Воно тебе в Сібір водило,
 Воно тебе весь вік дурило,
 Приспи ж його, і занехай
 Свою Борану і Хвастовщину:
 Загине все, ти сам загинеш,
 І не згадають—щоб ти знав...“

І старець тяжко зарідав,
 Читать писаніє покинув,
 Ходив по келі, ходив,
 А потім сів і зажурився:
 „Для чого я на світ родився,
 Свою Україну любив?“

До утрени завив з дзвіниці
 Великий дзвін: чернець мій встав,
 Надів клобук, взяв патерицю,
 Перехрестився, чотки взяв...
 І за Україну молитись
 Святий чернець пошкандибав.

ЗАПОВІТ.

Як умру, то поховайте
 Мене на могилі,

Серед степу широкого,
 На Україні милій:
 Щоб лани широкополі
 І Дніпро, і кручі
 Було видно, було чути,
 Як реве ревучий!

Як понесе з України
 У синєє море
 Кров ворожу,—отоді я
 І лани, і гори—
 Все покину, і долину
 До самого Бога
 Молитися. А до того—
 Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте
 Кайдани порвіте,
 І вражою злою кров'ю
 Волю окропіте!
 І мене в сім'ї великій,
 В сім'ї вольній, новій,
 Не забудьте пом'янути
 Незлим тихим словом!

* * *

Не завидуй багатому: багатий не має
 Ні приятні, ні любові,—він все те
 наймає;
 Не завидуй могучому, бо той заставляє;
 Не завидуй і славному: славний добре
 знає,
 Що не його люди люблять, а ту тяжку
 славу,
 Що він кров'ю та сльозами вилле на за-
 баву.
 І молоді як зійдуться, то любо та тихо,
 Як у раю, а дивись—ворушиться лнхо...
 Не завидуй же нікому, дивись кругом
 себе:
 Нема раю на всім світі, хіба що на небі!

В Е Ч І Р.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть;
Плугатарі з плугами йдуть.
Співають, ідучи, дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сімья вечеря коло хати;
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

„ЕРЕТИК“, АБО „ІВАН ГУС.“

Послання славному П. І. Шафарикові.

Запалили у сусіда
Нову добру хату
Сусіди злі; нагрілися,
Та й полягли спати.
І забули теплий попіл
По полю розвіять;—
Лежить попіл на роспутті,
А в попелі тліє
Огню іскра великого,
Тліє, не вгасає,
Підпалу жде, як той местник
Часу дожидає,
Злого часу. Тліла іскра,
Тихо дотлівала
На роспутті широкому,
Та й гаснути стала.

Оттак німота запалила
Велику хату, і сімью,

Сімью Слав'ян роз'єднала,
І нишком тихо упустила
Усобиць лютую змію.
Полилися ріки крові,
Пожар погасили,
А німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах
Слав'янські діти
І забули у неволі,
Що вони на світі.
А на давнім пожарищі
Искра братства тліла,
Дотлівала, дожидала
Рук твердих та смілих.
І діждалась. Прозрів-еси
В попелі глибоко
Огонь добрий смілим серцем,
Смілим орлім оком;
І засвітив, любомудре,
Світоч правди, волі.
І Слав'яні сімью велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного,—
Перелічив трупи,
А не Слав'яні, і став-еси
На великих купах,
На роспутті всесвітньому,
Іезекілем.
І, о диво!—трупи встали
І очі розкрили!
І брат з братом обнялися,
І проговорили
Слово тихої любові
На віки і віки.
І потекли в одно море
Слав'янські ріки.

Слава тобі, любомудре,
Чеху-Слав'янинне,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді! Твоє море
Слав'янське, нове,
Затого вже буде повне,
І попливе човен

З широкими вітрилами
І з добрим кормилом,
Попливе на вольнім морі,
На широких хвилях.
Слава ж тобі, Шафаріку,
Во віки і віки,
Що звів-еси в одно море
Слав'янські ріки.

Привітай же в своїй славі
І мою убогу
Лепту, думу немудрую
Про Чеху святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прийми, отче! А я нишком
Богу помолюся,
Щоб усі Слав'яни стали
Добрими братами,
І синами сонця правди,
І еретиками
Оттакими, як Констанцький
Єретик великий,—
Мир мирові подарують
І славу во-віки!

I.

Камень, єгоже небрегоша
аждуші, сей бисть во главу
угла: от Господа бисть сей,
і єсть дивен во очесех наших.

Псалом СХVІІ, ст. 22

„Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на апостольськiм престолі
Чернець годований сидить:
Людською кровію торгує
І рай у найми оддає.
О, Боже! суд Твій правий всує.
І всує царствіє Твоє!
Розбійники, людоіди
Правду побороли,
Осміяли Твою славу
І силу, і волю!
Люди стогнуть у кайданах,
Немає з ким взятись,

Роскуватись, одностайне,
Односердне стати
За євангелію правди,
За темні люди.
Нема кому! Боже, Боже!
Чи то ж і не буде?
Чи настане великий час
Небесної карі?
Чи розломим три корони
На гордій тіарі?
Розломимо!.. Благослови,
Не на мєсть і муки,
Благослови мої, Боже,
Нетверді руки
Й слово тихе! О, Боже!
Чи вони ж почують?..“

Оттак

У келії своїй правдивий
Іван Гус думав роскувать
Народ замучений, і диво,
Святеє диво показати
Очам незрячим.

„Поборюсь!

За правду Бог! Да совершиться! .“
І в Вифлєємську каплицю
Пішов молитися вірний Гус.

II.

Папська булла.

„Во имя Господа Христа,
За нас распятого на дрєві,
І всіх апостолів святих,
Петра і Павла особливо,
Ми розрiшаємо гріхи
Святою буллою цією
Рабині божій,
Оттій самій,
Що водили по улицях
В Празі позавчора;
Оттій самій, що хиялась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна.
Отта сама заробила

Та буллу купила:
Тепер свята!..“

— „Боже, Боже,

Великая сило!

Великая славо! зглянься на людей!
Одпочинь од карі у святому раї!
За що пропадають, за що Ти караєш
Своїх і покірних, і добрих дітей?

За що закрив-іх добрі очі
І вільний розум окував
Кайданами лихої ночі?!
Прозріте, люди! день настав!
Просніться, Чехи, змийте луду,
Росправте руки, будьте люди,
А не посмішище ченцям!
Розбійники, кати в тіарах,
Все потопили, все взяли,
Мов у Московії татари,
І нам сліпим передали
Свої догмати. Кров, пожари,
Всі зла на світі, війни, чвари,
Пекельних мук безкрайї ряд,
І повен Рим байстрят—
От їх догмати і їх слава!
То явна слава!.. А тепер
Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмер,
У пекло просто! Хто ж заплатить
За буллу вдвоє, рїж хоч брата,
Окриме папи і ченця,
І в рай їди—кінець кінцям!
У злодія вже злодій краде,
Та ще й у церкві. Гади! гади!
Чи напилися ви, чи ні
Людської крові?!—Не міні,
Великий Господи, простому,
Судить великії діла
Твоєї волі: лютї зла
Не дієш без вини нікому!“

І плакав Гус, молитву дія,
І гірко плакав; люд мовчав
І дивувався: що він діяв?
На кого руки піднімав?

„Дивіться, люди! Ось де булла,
Що я читав!“ І показав
Перед народом. Всі здригнули:
Іван Гус буллу розірвав!

Із Вифлеємської каплиці
Аж до всесвітньої столиці
Луна, гогочучи, неслась;
Ченці ховаються: мов кара,
Луна в конклавї оддалась,—
І похилилася тіара...

Шепочеться Авіньона
З римськими ченцями;
Шепочуться антипапи,
Аж трясуться стїни
Одшопоту. Кардинали,
Як гадюки, вьються
Круг тіари, та нищечком,
Мов коти, гризуться
За мишеня. Та й як таки?—
Однієї шкури
Така сила! А м'ясива!
Аж здригнули мури,
Як зачули, що у Празі
Загелкали нуси
Та з орлами летять биться...

Конклав схаменувся,
Зібрав раду. Положили:
Одностайне стати
Проти Гуса, і в Констанцу
Всіх ворон скликати,
Та й стерегти яко мога
І зверху, і з долу,
Щоб не втекла тая птаха
На слав'янське поле.

Як та галич поле крила,
Ченці повалили,
До Констанцу; степи, шляхи,
Мов сарана, вкрили
Барони, герцоги, і дюки,
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадури—кобзарі,
І шляхом військo, мов гадюки.
За герцогинями німота,

Хто з соколами на руках,
Хто пішки, верхи на ослах,
Так аж кишить! все на охоту,
Мов гад у ирїй, поспїшал
О, Чеху! де твоя душа?
Дивись, що сили повалило,—
Мов Сарацина воювать,
Або великого Аттілу!

У Празї глухо гомонять,
І Цесаря, і Вячеслава
І той собор тисячеглавий
У голос лають! не хотять
Пускать в Констанц Івана Гуса!
„Жив Бог! жива душа моя!
Брати, я смерти не боюся!
Я докажу отим зміям,
Я вирву їх несите жало!..“
І Чехи Гуса провожали,
Мов діти батька...

Задзвонили у Констанці
Рано в усі дзвони.
Зібралися кардинали
Гладкі та червоні,
Мов бугаї в загороду,
І прелатів лава.
І три папи, і баронство
І вінчані глави:
Зібралися, мов іуди,
На суд нечестивий
Проти Христа. Свари, гомін,
Те реве, те вис,
Як та орда у таборі,
Або жиди в школі...
І всім разом заціпіло!..—

Мов кедр серед поля
Ливанського, у кайданах
Став Гус перед ними!
І окинув нечестивих
Орліми очима.
Затрусилась, побіліли,
Мовчки озирали
Мученика.— „Чого мене:

Чи на прю позвали?
Чи дивиться на кайдани?..“
„Мовчи, Чеше смілий!..“
Гадюкою зашипіли
Звірем заревіли.
„Ти еретик! ти еретик!
Ти сієш розколи!
Усобища розвіваєш,
Святішо! волі
Не приймаєш!.. Одно слово:
Ти Богом проклятий!
Ти еретик! ти еретик!..“
Ревіли прелати
„Ти усобник!.. одно слово:
Ти всіми проклятий!“
Подивився Гус на папи,
Та й вийшов з палати!..
„Побороли! побороли!..“
Мов обеленіли...
„Автодафе! автодафе!“
Гуртом заревіли.

І цілу ніч бенкетували
Ченці, барони—всі пили
І п'яні Гуса проклинали,
Аж поки дзвони загули,
І світ настав... Ідуть молитися
Ченці за Гуса. З-за гори
Червоне сонце аж горить,—
І сонце хоче подивитися,
Що будуть з праведним тво-
рять?!

Задзвонили в усі дзвони
І повели Гуса
На Голгофу у кайданах...
І не стрепенувся
Перед огнем... став на йому
І молитву діє.

„О, Господи милосердний,
Що я заподїяв
Оцим людям? Твоїм людям!
За що мене судять?
За що мене распинають?
Люди! Добрі люди!
Молїтєся, неповинні!..—

І з вами те буде!
 Моліться! люті звірі
 Прийшли в овчих шкурах
 І пазури розпустили...
 Ні гори, ні мури
 Не сховають. Розіллється
 Червоне море
 Крові... крові з дітей ваших
 О, горе! о, горе!
 Он де вони! в ясних ризах...
 Іх люті очі..."
 — „Пали! пали!“
 — „Уже крові...“
 — „Пали! пали!...“
 — „Крові! крові хочуть!
 Крові вашої!..“ І димом
 Праведного вкрило.
 „Моліться! моліться!
 Господи, помилуй,
 Прости Ти їм, бо не знають!..“
 Та й не чути стало!
 Мов собаки, коло огню
 Кругом ченці стали.
 Боялися, щоб не виліз
 Гадиною з жару
 Та не повис на короні,
 Або на тіарі.
 Погас огонь, дунув вітер
 І попіл розвіяв.
 І бачили на тіарі
 Червоного змія
 Прості люди. Пішли ченці
 Й „Те Деум“ співали.
 Розійшлися по трапезах
 І трапезували
 І день, і ніч, аж попухли...
 Малою сім'єю
 Зійшлись Чехи. Взяли землі
 З під костра, і з нею
 Пішли в Прагу. Оттак Гуса
 Ченці осудили,—
 Запалили... та божого
 Слова не спалили,
 Не вгадали, що вилетить
 Орел із-за хмари
 Замість нуся і розкляе

Високу тіару.
 Байдуже їм, розлетілись,
 Мов ті ворони,
 З кривавого того свята.
 Ченці і барони,
 Розвернулись у будинках
 І гадки не мають,
 Бенкетують, та інколи
 „Те Деум“ співають.
 Все зробили... Постривайте!—
 Он над головою
 Старий Жижка з Таборова
 Махнув булавою.

***

Якби ви знали, паничі,
 Де люди плачуть живучи,
 То ви б елегій не творили,
 Та марне Бога б не хвалили,
 На наші сльози сміючись.
 За що, не знаю, називають,
 Хатину в гаї тихим раєм...
 Я в хаті мучився колись,
 Мої там сльози пролились—
 Найперші сльози! Я не знаю,
 Чи єсть у Бога люте зло,
 Щоб у тій хаті не жило?
 А хату раєм називають!...

Не називаю її раєм,
 Тієї хатиночки у гаї,
 Над чистим ставом край села:
 Мене там мати повила,
 І, повиваючи, співала —
 Свою нудьгу переливала
 В свою дитину; в тім гаю,
 У тій хатині, у раю —
 Я бачив пекло... Там неволя,
 Робота тяжкая, ніколи
 І помолитись не дають!
 Там матір добрую мою,
 Ще молодую, у могилу
 Нужда та праця положили;
 Там батько, плачучи з дітьми,

(А ми малі були і голі)
 Не витерпів лихої долі —
 Умер на панщині!.. А ми
 Розлізалися межі людьми,
 Мов мишенята: я до школи —
 Носити воду школярам,
 Брати на панщину ходили,
 Поки лоби їм поголили,
 А сестри... сестри!... Горе вам,
 Мої голубки молоді!
 Для кого в світі живете?
 Ви в наймах вирости, чужі!..
 У наймах коси побіліють...
 У наймах, сестри, й умрете!

Міні аж страшно, як згадаю
 Оту хатину край села, —
 Такі, Боже наш, діла
 Ми творимо у наших раі,
 На праведній Твоїй землі!
 Ми в раі пекло розвели,
 А в Тебе другого благаєм.
 З братами тихо живемо —
 Лани братами оремо,
 І їх сльозами поливаєм.

А, може, й те ще... (ні, не знаю,
 А так здається)—Сам еси,
 (Бо без Твоєї, Боже, волі
 Ми б не нудились в раі голі!)
 А, може, й Сам на небеси
 Смієшся, Батечку, над нами
 Та, може, радишся з панями,
 Як править миром?!.. Бо дивись —
 Он гай зелений похилився,
 А он з-за гаю виглядає
 Ставок, неначе полотно,
 А верби геть по-над ставом
 Тихесенько собі купають
 Зелені віти... Правда — рай?..
 А подивися та спитай,
 Що там твориться, у тім раі?!
 Звичайно—радість та хвала
 Тобі, єдиному, святому,
 За дивні Твої діла?—
 Оттим то й ба!.. хвали нікому!..

А кров, та сльози, та хула,
 Хула всьому!.. Ні, ні!.. нічого
 Нема святого на землі!
 Міні здається, що й Самого
 Тебе вже люди прокляли!

—
 * * *

І широкою долину,
 І високою могилу,
 І вечірню годину,
 І що снилось, говорилося—
 Не забуду я.

Та що з того? Не побрались,
 Розійшлися, мов не знались.
 А тим часом дорогі
 Літа тії молоді
 Марне пронеслись.

Помарніли ми обоє;
 Я—в неволі, ти—вдовою;
 Не живем, а тільки ходим
 Та згадуєм тії годи,
 Як жили колись.

—
 * * *

Міні однаково, чи буду
 Я жить в Україні, чи ні,
 Чи хто згадає, чи забуде
 Мене в снігу на чужині—
 Однаковісенько міні!

В неволі виріс, між чужими,
 І, неоплаканий своїми,
 В неволі плачучи, умру,
 І все з собою заберу,
 Малого сліду не покину
 На нашій славній Україні,
 На нашій—не своїй землі.

І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молись, сину: за Україну
Його замучили колись.“

Міні однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні,
Та не однаково міні,
Як Україну злі люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окрадену збудять...
Ох, не однаково міні!

* * *

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо... Годиночку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить,
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповне тобі душу,
Й не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

* * *

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, завиває!
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молоді,

Вітає радість і надія
В очах веселих. Любо їм,
Очам негрішним, молодим.
І всі регочуться, сміються,
І всі танцюють. Тільки я,
Неначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я.
Чого ж я плачу? Мабуть шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

С и ч і.

На ниву в жито уночі,
На полі, на роздоллі,
Зліталися по волі
Сичі—
Пожартувать,
Поміркувать,
Щоб бідне птаство заступить,
Орлине царство затопить
І геть спалить,
Орла ж повісить на тичині
І, при такій годині,
Республіку зробить.
І все б здавалося!—А ні!
Щоб не толочили пашні,—
Воно було б не диво,
Якби хто инший на тій ниві
Сільце поставив—а то зирк—
Таки голісенький мужик
Поставив любо, та й пішов
В копиці спать собі. А рано,
Не вмившись, зайшов
Гостей довідать. Та й погані,—
Усі до одного сичі!
Оце тобі вари й печі!..
Щоб не нести додому
Таке добро, то повбивав;
А инших гратися оддав
Приборканих воронам,
І не сказав нікому.

* * *

Якби міні, мамо, намісто,
 То пішла б я завтра на місто;
 А на місті, мамо, на місті—
 Там музика грає троїста;
 А дівчата з парубками
 Лицяються... Мамо, мамо!
 Безталанна я.

Ой, піду я Богу помолюся,
 Та піду я у найми наймуся,
 Та куплю я, мамо, черевики,
 Та найму я троїсті музики:
 Нехай люди не здивують,
 Як я, мамо, потанцюю...
 Доленько моя!

Не дай міні вік діувати,
 Коси мої плести, заплітати,
 Бровенята дома зносити,
 В самотині віку дожити!
 А поки я заробляю,
 Чорні брови полиняють...
 Безталанна я!

* * *

Як маю я журитися,
 Докучати людям:
 Піду собі світ-за-очі—
 Що буде, те й буде!
 Найду долю—одружуся,
 Не найду—втоплюся,
 Та не продамся нікому,
 В найми не наймуся.

Пішов же я світ-за-очі...
 Доля заховалась,
 А воленьку люди добрі
 І не торгували,
 А без торгу закинули
 В далеку неволю,—

Щоб не росло таке зілля
 На нашому полі...

Холодний Яр.

У всякого своє лихо,
 І в мене те лихо;
 Хоч не своє, позичене,
 А все таки лихо.
 Нашо б бачся, те згадувать,
 Що давно минуло,
 Будить Бог знає колишнє?
 Добре, що заснуло!...

Хоч би й Яр той! Вже до його
 І стежки малої
 Не осталося, і здається,
 Що ніхто й ногою
 Не ступив там,—а згадаєш,
 То була й дорога
 З монастиря Мстриного
 До Яру страшного.
 У Яр колись сходилися,
 Мов із хреста зняті,
 Батько з сином, і брат з братом,
 Одностайне стати
 На ворога лукавого,
 На лютого ляха.
 В Яру колись гайдамаки
 Табором стояли,
 Лагодили самопали,
 Ратища стругали.

Де ж ти дівся, в Яр глибокий,
 Протоптаний шляху?
 Чи сам заріс темним гаєм?
 Чи то засадили
 Нові кати, щоб до тебе
 Люди не ходили
 На пораду, що їм діять
 З добрими панами,
 Людоїдами лихими,
 Новими ляхами?

Не сховаєте! над Яром
 Залізник вітає,
 Та на Умань поглядає,
 Гонту вижидає.
 Не ховайте, не топчіте
 Святого закона!
 І не кличте преподобним
 Лютого Нерона!
 Не славтеся царевою
 Святою війною,
 Бо ви й сами не знаєте,
 Що царики коять,
 А кричите, що несете
 І душу, і шкуру
 „За отечество!“ Ій-Богу,
 Овеча натура!
 Дурний шию підставляє
 Й сам не знає, за що,
 Та ще й Гонту зневажає
 Ледаче ледащо:
 — Гайдамакі—не воїни,—
 Разбойнікі, вори,
 Пятно в нашій історії!..
 Брешеш, людоморе!
 За святую правду, волю
 Розбійник не встане;
 Не роскує закований
 У ваші кайдани
 Народ темний; не заріже
 Лукавого сина;
 Не розіб'є живе серце
 За свою країну!
 Ви розбійники неситі,
 Голодні ворони!
 По якому правдивому,
 Святому закону
 І землю, всім даною,
 І сердешним людом
 Торгуєте? Стережіться ж,
 Бо лихо вам буде,
 Тяжке лихо! Дурить дітей
 І брата сліпого,
 Дурить себе, чужих людей,
 Та не дурить Бога!
 Бо в день радості над вами
 Роспадеться кара,

І повіє новий огонь
 З Холодного Яра!

—
* * *

Не так тіі вороги,
 Як добрі люди—
 І окрадуть жалкуючи,
 Плачучи осудять,
 І попросять тебе в хату,
 І будуть вітати,
 І питать тебе про тебе,
 Щоб потім сміятись,
 Щоб з тебе сміятись,
 Щоб тебе добити.
 Без ворогів можна в світі
 Як-небудь прожити,
 А ці добрі люди
 Найдуть тебе всюди,
 І на тім світі, добряги,
 Тебе не забудуть!

—
* * *

І золоті, й дорогої
 Міні, щоб знали ви, не жаль
 Моєї долі молоді.
 А иноді така печаль
 Оступить душу, аж заплачу!..
 А ще до того, як побачу
 Малого хлопчика в селі:
 Мов одірвалось од гілля,
 Одно однісеньке під тиню
 Сидить собі в старій ряднині.
 Міні здається, що це я,
 Що це ж та молодість моя.
 Міні здається, що ніколи
 Воно не бачитиме волі,
 Святої воленьки; що так
 Даремне, марне пролетять
 Його найкращі літа;

Що він не знатиме, де дітись
 На цім широком, вольнім світі,
 І піде в найми, і колись,
 Щоб він не плакав, не журивсь,
 Щоб він де-небудь прихилився,—
 То оддадуть у москалі.

—
 * *
 *

Ря чого ти почорніло,
 Зелене поле?
 —Почорніло я од крові
 За вольную волю.

Круг містечка Берестечка,
 На чотирі милі
 Мене славні запорожці
 Своім трупом вкрили.
 Та ще мене гайворони
 Укрили з півночі—
 Ключуть очі козацькіі,
 А трупу не хочуть...
 Почорніло я, зелене,
 Та за вашу волю;
 Я знов буду зеленіти,
 А ви вже ніколи
 Не вернетесь на волю,—
 Будете орати
 Мене стиха та, орючи,
 Долю проклинати...

ВІКТОР МИКОЛАЄВИЧ ЗАБИЛА.

1809(?)—1869

Родився на хуторі Кукоріковщині під Борзною (в Чернигівщині). Батько його був не багатий і не вбогий поміщик; він рано вмер, покинувши сина Віктора дитиною 1 року. Вчився Забіла в ніженській гімназії вищих наук ки. Безбородка з 1820—1828 р., разом з Гоголем. Покинувши гімназію, Забіла поступив у військо; служив в гусарах. Дослуживсь до майора. Службу в гусарах поет згадує, як найщасливіший час свого життя. Військову службу Забіла покинув у 1833 році і переїхав у свій хутір в Чернигівщині. Там він познайомився з Любовію Михайлівною Білозерською (сестрою Олександри Михайлівни Кулішевої—Ганни Барвінок). Ця зустріч і знайомість для Забіли була фатальною. Забіла і Л. М. Білозерська закохались одно в одного без міри, але старий батько Білозерської силоміць оддав її заміж за якогось багатого поміщика Боголюбцева. Після цього Забіла трохи не стратив життя, зробивсь п'яницею і через те зубожів... Ця катастрофа одбилась в значній мірі і на його поетичній творчості. Майже вся його поезія зовсім суб'єктивна і автобіографічна. Зміст її—нешасливе кохання, туга за милою. Трудно найти другого такого письменника, щоб майже всю свою літературну творчість присвятив описуванню власного життя і почуття. Умер Забіла в 1869 році, дуже бідним. На літературну ниву Забіла виступив в 1841 році, коли в „Ластівці“ Гребінки були надруковані його поезії. Написав Забіла усього коло 40 віршів,—більшість з їх ліричні; хоч є кілька байок сатіричних, дідактичних і історичних, але всі вони не мають великої літературної вартости. Де-які поезії Забіли змістом і формою нагадують народні пісні і широко розповсюджені, їх скрізь співають. Перше повне зібрання творів Забіли було надруковано в „Кіевск. Стар.“ і окремою одбиткою в 1906 році.

Літературні джерела для біографії: 1) „Твори В. Забіли, з вступною статтею В. Мировця“. Київ, 1906; 2) „Вік“ т. I, 1902; 3) Петров—Очерки. истор. укр. литер. XIX ст.; 4) Огоновський—Історія літер. II ч.

СОЛОВЕЙ.

Не щєбєчи, соловєйку, під вікном бли-
зєнько,
Не щєбєчи, малюсєнький, на зорі ра-
нєнько.
Як затьохкаєш, як свиснєш, неначє за-
граєш,
Так і б'єтьєся в грудях сєрцє, душу розди-
раєш.
Як засвищєш голоснїше, а далі тихєнько,
Аж у душї похолонє, аж замрє сєрдєнько.
Зовсім трошки перєстанєш,—лунь усуди
пїдє,
Ти в темну нїч весєлишся і як сонцє
зїйдє.
Твоя пїсня дужє гарна, ти гарно спі-
ваєш,
Ти щасливий: спарувався і гнїздєчко
маєш...
А я бїдний, бєзталанний, бєз пари, бєз
хати.
Не досталось мїні в свїтї весєло спївати.
Сонцє зїйдє, — я нужуся, і заходить —
плачу:
Котру люблю дївчиноньку, тїєї не бачу.
Довго й чутки вжє не маю про милу дїв-
чину,
Цїлий вік свїй усє плачусь на лиху го-
дину.
Не щєбєчи ж, соловєйку, як сонцє пригрїє,
Не щєбєчи, малюсєнький, як і вєчорїє!
Ти лєти, спївай тим лудям, котрі весє-
лєтьєся.
Вони пїснєю твоєю будуть забавлєтьєся.
А мїні такая пїсня душу роздирає,
Гршє б'єтьєся мєє сєрцє, аж дух замїрає.
Пугач мїні так годитьєся: стогнє—не спі-
ває...
Нєхай стогнє коло мєнє та смєрть возві-
щає!...

ПУГАЧ.

Флизько мєнє стогнє пугач
Самє сєрєд нєчї,
Вїщує він несщасному
Скоро закрить очї.
— Стогни, пугач, стогни, сїрий,
Та над головою:
Мабуть, її прийшла пора
Присипать зємльєю.
Сумно станє, як застогнєш,
Душа аж трєпєщє, —
Подумає, на тїм свїтї
Чи нє будє лєгшє.
На цїм свїтї сєрцє мєє
Радощїв нє мало, —
Воно зроду весєлої
Пїсні нє спївало.
Не стогни над тими лудьми,
Котрі весєлєтьєся,
Нєхай вони соловєйком
Будуть забавлєтьєся.
А стогни ти над такими,
Що долї нє мають,
Цїлий вік котрі, сєрдєшні,
Плачуть та скучають.
Ти ж у мєнє на могилї,
Любий соловєйку,
Щєбєчи, як сонцє зїйдє,
Щєбєчи й ранєнько.
Дїтки й жїнка на могилї
В мєнє нє заплачє,
А нєвірнє із радощїв,
Можє, щє й заскачє.
Нєхай сєрцє в нєвірної
На шмаття ірвєтьєся,
Нєхай правда перед нєю
В вічї засмїєтьєся
Та і скажє: „Ти ж клясєся,—
„По правдї кохаєш,
„Тєпєр дивишся у вічї,
„Мєнє й нє пїзнаєш,
„Бо я—правда, а ти—кривда,
„Так так зоставайся,
„Кохай, цїлуй, кого хочєш,

„Зі мною не знайся!...“
 — А ти, любий соловейку,
 Співай над труною:
 Ой, візьму я своє горе
 В могилу з собою.
 Пугача міні не треба,—
 Нехай вже не стогне,—
 Хай в моєї невірної,
 Нехай серце сохне.

ОСІННІЙ ВІТЕР.

Не так уже сонце світить,
 Не так воно й гріє.
 І вітерок не тепленький,
 Холодний вже віє,—
 Не весняний, що од серця
 Тугу як би зносить,
 А осінній, що у лісі
 Мов би хто голосить.
 Із дерева лист зриває,
 Діброва пустіє.
 Світить сонце, тее ж сонце,—
 Та ба—вже не гріє.
 Пора прийшла,—зіма близько,
 Осінь наступила.
 Пора прийшла і дівчині,
 Дівчина змарніла:
 Повні груди лебедині
 Не такі вже стали,
 Біле лице почорніло,
 Очиці злиняли.
 Цвіт, як небо, були вони,
 Як зірки блищали.
 Тепер вони потемніли,
 Тепер плакати стали
 За очима, за бровами,
 За личеньком білим,
 За літами молодими,
 Та за серцем ширим,
 Що кохало, що кохалось
 В радощах, не в горі,
 Що красіло, красувалось,

Як сонечко в морі.
 Зіма люта перестане,
 Вітерок повіє
 Теплесенький, гарнесенький,
 Все зазеленіє.
 Тее ж сонце знов засвітить,
 Тее ж ізнов гріє;—
 Тая ж дівка, тая ж сама
 Більш не молодіє;
 Із радощів серце в грудях
 Більше не забється,
 Подивиться дівка в воду,—
 Гіркими заллється.
 „Не вертаться весні твоїй,—
 Я сказав дівчині,—
 Як у лузі серед зими
 Не цвісти калині!“

ЧОВНИК.

Чи довго я, нещасливий, буду так кру-
 шиться?
 Пора б уже перестати скучати та ну-
 диться!...
 Пливе човник без весельця, к берегу
 звертає.
 Ніхто човником не править: вітром при-
 биває.
 І до берегу причалився, та й остановився,—
 Не найшлось і там нікого, кому б він
 згодився.
 Не було йому спокійно з берега лежати:
 Знай, все стукався об його, як стане
 плескати.
 Потім хвиля іскопилась, сердешний од-
 бився
 Од берегу ізнов плавають, поки аж роз-
 бився...
 І я в світі, як той човник, де пристати
 не знаю,—
 Де б схотілось, там не можна, бо щастя
 не маю.
 Одбиває й мене хвиля ізо всієї ночі!...
 Піду, піду, помандрую, куди глядять очі.

Човнику ж тому байдуже, чи хвиля, чи
тихо:

Він дерево, він не знає, що то в світі
лихо.

А я бачу все і чую, та серцем нужуся.
Ой, як піду, куди очі, то вже й не вер-
нуся.

Не будуть мене ховати, де лежить мій
батько,

Де лежить мій брат з сестрами, де ле-
жить і дядько.

Не буде йти за труною старенькая мати,
Не знатиме, коли син вмер, не буде й
плакати.

Може, прийдеться де в лісі або серед
поля

Заснуть вічно нещасному, коли така доля!
По міні не будуть дзвонить і ховать з
попами,

Роздовбають носом птахи та звірі зубами
Ростягають кості мої без шкіри, без тіла.
Ніхто в світі не знатиме, де моя могила,
Ніхто й жменьки землі зверху на мене
не кине,

Бо Бог тільки буде знати, де смерть ізо-
стріне.

А волосся буйний вітер рознесе по полю...
Чи вже душа й на тім світі піде у неволю?...

ВІТЕР.

Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає;
Плаче козак молоденький, долю проклинає.
Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає;
Козак нудиться, сердешний, що робить—
не знає.

Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає;
Козак стогне, бідолаха, сам собі гадає:

„Ревеш, вітре, та не плачеш, бо тобі не
тяжко,

Ти не знаєш в світі горя, так тобі й не
важко.

Тобі все одно: чи в полі, чи де ліс ла-
маєш,

Чи по морю хвилю гониш, чи криші зди-
раєш

Солом'яні і залізні, яку де стрінеш;
Снігом людей замітаєш, в полі як засти-
гнеш...

Одрви ж од серця тугу! Рознеси по полю,
Щоб не плакався я, бідний, на нещасну
долю.

А коли цього не зробиш, мене кинь у
море,

Нехай зі мною потоне, нехай мое горе!...”

ТУГА СЕРЦЯ.

Літа мої молодії!

Вам вже не вертаться,—

Душі моїй прийшла пора

Сльозами обливаться.

Серцю мойму, як хотілось,

Так не удалось:

Схаменулось, стрепенулось,

Кровью запеклось.

Одно міні тепер в світі

Тільки вже зосталось,

Щоб скоріше серце мое

З світом попрощалось.

Кохав дуже я дівчину,

Як росу травиця,

Як голубку голуб сизий

І як волю птиця.

Гарно пташечка співає,

Як живе на волі; —

Гірко живе той у світі,

Хто не має долі.

Доле, доле! скажи міні,

Де тебе шукати?

Оглянься хоч раз на мене,

Як на сина мати!

Пригорни мене до себе,

Пожалуй на старість,

Щоб пізнала душа моя,

Що то в світі радість...

Михайло Миколаєвич Петренко.

Родився в 1817 році в Славянському Харківськ. губ. Вищу освіту здобув у харківському університеті. На літературну ниву Петренко виступив у 1841 році, надрукувавши в збірнику „Сніп“ (видання Корсуна) кілька ліричних поезій; потім було надруковано кілька його поезій в „Молодиківі“ (1843) Бецького і в „Южном Русском Сборникѣ“ (1848), що видав Метлінський. В своїх ліричних поезіях Петренко здебільшого наслідував форму народніх пісень та зразки кращих тогочасних російських поетів: Лермонтова і Козлова. Майже всі поезії Петренка мають журливий елегічний тон; од їх віє якимсь смутком розчарованої життєвої душі, плачем за втраченою долею, за щастям... Мова чиста, досить плавна. Де-які його поезії зробились дуже популярними, покладені на музику і тепер скрізь співаються. Напр., „Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю“. Коли вмер Петренко, докладно не відомо.

Літературні джерела для біографії: 1) *Петров*—Очерки истор. укр. літерат. XIX ст.; 2) *Олюновський*—історія літер. ч. II; 3) „Южный Русский Сборник“ Метлінського 1848 р.; 4) *Энцикл. словарь Брокгауза и Ефрона* т. 23; 5) *Больш. энцикл. тов-а „Просвѣщ.“* т. 15; 6) „Вік“, т. I, 1902.

* *

Тебе не стане в цих місцях,—
 Для мене радості не стане,
 І світ померкне у очах,
 А горе камнем в серці ляже.
 Коли б ти знала, що терплю,
 Яку несу на серці муку,
 Як ізгадаю про розлуку,
 Ножем пробила б груди мою,
 Щоб я не жив, не бачив світу,
 Такого горя не терпів,
 І більше вдруге не любив.
 О, я безумний, без одвіту!
 Я сам давно і вірно знав,
 Як лихо тяжко тих карає,
 Хто щиро любе та кохає:
 Не поберігсь, в біду попав!
 За те ж і чашу буду пити:
 Вона давно в душі готова;
 Вона гірка; так що ж робить,
 Коли моя така доля!
 Не так було, зовсім не так
 Робити треба в мої літа;
 Всі радості під ноги в прах
 І жить без ласки, без привіта.
 О, для чого ж я полюбив
 Тебе у цих місцях родини?
 Хіба для того, щоб вони
 На вік для мене опостили!
 Усе тут каже про тебе,
 Де ти жила, де ти ходила,
 Де ти гляділа на мене,
 Де ти зі мною говорила.
 О, вірь міні, що ці місця,
 Де ми побачились з тобою,
 Без тебе зробляться тюрмою,
 І їх залле моя сльоза...
 Якби ти там узнала, мила,
 Яка уьє мене тоска,
 Тоді б до мене прилетіла
 Голубкою іздалека;
 Та ця тоска, це тяжке горе
 До тебе, знаю, не дійде,
 Не перескочє через гори,
 А тільки груди міні проб'є.

Я рад, так що ж?—не маю ночі
 Мою печаль, мою тоску,
 Яка мене вже точе, точе,
 Зарить глибоко у піску
 І їй насипати могилу,
 Високою, до самих хмар...
 О, ні я горя не зарюю:
 Воно моє, воно твій дар.
 Так ти покинеш ці місця,—
 І я на віки їх покину,
 І побіжу в чужі края,
 І там без радості загину!
 Як здумаю про смути ці,
 Я світа Божого не бачу...
 За мною чи заплачеш ти,
 А я давно, давно вже плачу!

* *

Дивлюся на небо, та й думку гадаю:
 Чому я не сокіл, чому не літаю,
 Чому міні, Боже, ти крилля не дав?
 Я б землю покинув і в небо злітав—

Далеко за хмари, подальше од світу,
 Шукать собі долі, на горе привіту,
 І ласки у зірок, у сонця, просять,
 У в світі їх яснім все горе втопить.

Бо долі ще змалку здаюсь я нелюбий,—
 Я наймит у неї, хлопцюга прибудний;
 Чужий я у долі, чужий у людей...
 Хіба ж хто кохає нерідних дітей?..

Кохаясь лихом, привіту не знаю,
 І гірко, і марно свій вік коротаю.
 Й у горі спізнав я, що тільки одна—
 Далекєє небо—моя сторона...

І на світі гірко! Як стане ще гірше,—
 Я очі на небо—міні веселіше,
 І в думках забуду, що я сирота,
 І думка далеко-високо літа!

Коли б міні крилля, орлячі ті крилля:
Я землю б покинув—і на новосілля
Орлом бистрокрилим у небо б полинув
І в хмарах од світу на віки загинув!..

—
* * *

Туди мої очі, туди моя думка,
Де ти живеш, Галю, сердешна голубка;
Од раннього ранку до пізньої ночі
Я плачу без тебе і виплакав очі;
А ти мого горя не чуєш, не знаєш.
О, як болить серце, як тебе згадаєш!
Дарма топлю очі далеко за гори,—
Я Галі не бачу. За те ж люте горе,
Мов тая гадюка, коло серця вьється:
О! як йому тяжко, о, як воно бьється!
Дарма топлю очі в крайнебо блакитне:
Для всіх воно ясне, ласкаве, привітне,
По йому так пишно місяць красний ходе,
І тисяча тисяч зірок за ним бродє;
Од його ж на мене недолею віє:
Як гляну в крайнебо, серденько зание,
Останню радість од серця одгоне,
Тумане очиці, душу горем томе;
Бо там за горою, де зіронька сяє,
Там, там моя мила голубка витає,
Закрилась од мене і небом, й горами,
А я тут zostався з горем та сльозами.
Туди ж мої очі, туди моя думка,
Де ти живеш, Галю, сердешна голубка!

—
* * *

Як в сумерки вечірній дзвін
Під темний вечір сумно давоне,
Як з вітром в полі плаче він,
А у діброві тяжко стогне,—

Тоді душа моя болить
Од смутку, плачу по невірній,

А думка все туди летить,
Де вперш почув я дзвін вечірній;

Де вперше так я полюбив
Поля привільні та діброви,
Де вперше світ і радість вздрів,
Та карі очі й чорні брови...

Проснеться все в душі тоді,
Вечірній дзвін усе розбуде,—
Сльоза пробьє, і од нудьги
Душа всі радости забуде.

О, тяжкий, дзвоне, твій привіт
Тому, хто милого не має!
Душа болить і меркне світ,
А серце гірше заниває...

—
* * *

Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче,
Як вітер осінній в діброві заплаче,
Головоньку схилиш, слізьми обіллєшся,
Од думки, од горя у поле плетєшся?

Хіба ж ти, козаче, із вітром здружився,—
Що вітер заплакав, а ти й зажурився;
Хіба тобі ні з ким ділитися горем,
Як тільки що з вітром, як тільки що з
полем?

Чого твої очі, такі ясні очі,
Як зірки українські о самій півночі,
Наллються сльозами, як глянуть за гори,
Де сонечко ясне сідає у морі?

Ой, мабути, мила твоя там витає,
Де сонечко ясне за гори сідає;
Ой, що ж за недобра далекая мила:
Без жалю на віки козака згубила!

Як наші дівчата ранком коло хати
Почнуть потихеньку пісень затинати,
Чому ти, козаче, пісень не співаєш,
А все тільки нишком слізки утираєш?

Того я горюю, того плачу, люди,
 Що плачучи, кажуть, серцю легше буде.
 Бо всі пару мають, у всіх є дівчина,
 Тільки я не маю, один, як билина!

ВЕСНА.

Весна, весна, година мила!
 Як гарно ти, як пишно ти
 Долини, гори звеселила,
 Скрізь, скрізь роскинула квіти!

Усе кругом зазеленіло...
 Чого ж очам моїм немило
 Дивитися на Божий світ?
 У мене серденько болить,

А сльози нижуться на ві...
 Це од того, що, бач, літа мої,
 Ще ранні та молоді,
 Не бачили, не чуяли весни...

О, Боже, Боже милостивий!
 Який собі я нещасливий!..
 Навряд, чи в світі є такі.
 Нащо ж міні ці чорні кудрі,

Які так вьються в празник, в будні?—
 Вони без радості тяжкі!..
 Нащо ж міні ці чорні брови,
 Коли не маю щастя-долі?

Якби ще змалечку, давно
 Вони посіклись, полиняли,
 Все б легше серденьку було,
 І менше б жалю завдавали!

Так їх і лихо не бере,—
 Вони од лиха дужче вьються,
 Ім і дарма, що сльози ллються!
 Так брови колесом веде

Саме ж те лихо над очима:
 Це, мабути, посміх його,

Що я бездолний сиротина...
 Ох, щось на серце налягло!

Піду, впаду я біля ниви,
 І там спочину на ріллі,
 Та пом'яну літа свої,
 Які пройшли, не зеленіли.

* * *

Думи мої, думи мої,
 Де ви подівались?
 Нащо мене покинули,
 Чому одцурались?
 Покинули, загинули
 Десь то за морями;
 Не вимолю, не виплачу
 Словом, ні сльозами...
 Не відаю і не знаю,
 Де б то вас шукати...
 Піду, стану на край світа,
 Буду вас гукати.
 Чи ви в морі з буйним вітром
 Збиваєте хвилі?
 Чи за морем співаєте
 Пісні жалісливі?
 Чи по скелях, по бескедах
 Блукаєте здуру?
 Чи з панами вельможними
 Гадаєте думу?
 Потаскались, поблукали,
 Пора вам додому:
 Скучно міні, сумно міні
 Без вас, молодому!
 Чи ви в небі над зірками
 Шукаєте долі,
 Чи де в хаті загляділись
 На чорні брови?
 Знаю, знаю, мої думи,
 Ви до їх охочі;
 Милуєте чорні брови,
 Цілуєте очі!
 Думи мої давні, любі,
 Думи мої милі!

Прибувайте, прилітайте,
 Мої жалісливі!
 Покинула мене доля,
 Покинули люди;
 Нащо ж мене покинули,
 Думи мої, думи?

Минулися мої ходи
 Через огороди,
 Минулися мої лази
 Через перелази.
 Лихо міні, горе міні,
 Молодій дівчині,—
 Чорні брови козацькі
 Завдали кручини.
 Другим щастя і кохання,
 А я тільки плачу,
 Сльозам, горю, тоскованню
 І кінця не бачу.
 Мене милий чорнобривий
 На лихо не любе;
 Суше мене, псує мене,
 Дарма серце губе.
 Я до його, він од мене,
 Не слухає мови;

Та цур тобі, біжи собі,
 Остав тільки брови!
 Любить стала, плакати стала;
 Коли ж перестану?
 Чи вже, мабуть, тоді, тоді,
 Як зовсім зав'яну...
 Літа мої молоді
 Біжать, летять марно;
 Підждіте, не втікайте,
 Може, буде гарно:
 Може брови козацькі
 Колись мої будуть,
 Тоді очі, карі очі
 Плакати позабудуть.
 Світ і море кінець має,
 А де ж кінець горю?
 Чи під вінцем, чи в могилі,
 Чи в буйному морі!
 Гірко міні, світ темніє,
 Горе кличе в море...
 Побіжу я, кинусь в буйне,
 Доле моя, доле!
 Ропа гірка в буйнім морі,
 А сльози ще гірші;
 Лучче в морі загинути,
 Ніж плакати більше!

ОЛЕКСАНДЕР СТЕПАНОВИЧ АФАНАСЬЄВ.

1817—1875

(Псевдоніми: Чужбинський і Невідомий).

На літературну ниву Афанасьєв виступив в 1841 році. Твори його друкувались в „Ластівці“ (Гребінки), „Молодиків“ (Бецького) і в „Основі“ (1861—62 р. р.). В 1855 році Афанасьєв видав свої твори окремим збірником під назвою: „Що було на серці.“ В українській етнографії він відомий своїми нарисами: „Поїздка в Южню Росцію“ (два томи). Афанасьєв почав складати український словник, який довів до букви З. В 1893 році видано у Петербурзі „Полное собрание“ його творів (він більше писав по російськи, ніж по українськи), в якому важні для нас: „Очерки Малороссии“, „Літо в Малороссии“, „Старинныя малороссійскія думи“ (т. VI), „Поїздка в Южню Росцію—очерки Дніпра“ (т. VII), „Поїздка в Южню Росцію—очерки Дністра“ (т. VIII). В IX томі „полнаго собрания сочиненій“ Афанасьєва надруковано його українські поезії і словник. Українські поезії Афанасьєва змістом не дуже глибокі, але форма їх і мова дуже гарні і шире народні, так що де-які, як, напр., „Скажи міні правду“, „Ой, у полі на роздолі“, „Огнище“ і инш. зробились народними піснями. Олександр Степанович Афанасьєв, син ділчича, родився 28 лютого 1817 року в Полтавщині (в Лубенському повіті), в маєтку своїх батьків. Освіту здобув в Ніженській „гимназії вищих наук кн. Безбородка“ (тепер лицей). Через рік після скінчення курсу, під впливом товаришів, Афанасьєв поступив був в улани, але прослуживши кілька років, покинув воєнну службу. В 1847 р. поступив він в канцелярію воронєжського губернатора і незабаром був назначений редактором неофіційної частини „Воронєжских Губернских Вѣдомостей“, які і редагував 2 роки. В 1864 році Афанасьєв заснував „Петербургскій Листок“, а в 70 роках був редактором „Магазина иностранной литературы“ і „Новостей“; крім того був неофіційним редактором кількох ілюстрованих виданнів. 1854 р. з ініціативи вел. кн. Константина Миколаєвича Афанасьєв разом з иншими письменниками: Островським, Писемським, Михайловичем і Максимовим поїхав на державний кошт студіювати народне життя і звичаї в надрічних і приморських країнах Росії. Афанасьєв вибрав для студіювання Наддні-

прищину. Зібрані під час цієї полорожі матеріали надруковано в збірникові його творів. Останні роки життя Афанасьєв служив смотрителем Петропавловського музею. Умер він 6-го версня 1875-го року в Петербурзі.

Літературні джерела для біографії: 1) „Большая Энциклопедія, Слов. общедост. свѣд. по всѣм. отрасл. зн., вид. тов. „Просвѣщеніе“, под ред. проф. С. Н. Южакова и П. Н. Милокова“, т. 2; 2) „Вік“, т. I. (Київ 1902 р.). 3) *Цетров*—Очерки історіи укр. літер. XIX ст.; Крім тог., про його писали: 1) *Олюновський*—Істор. літер. ч. II; 2) „Поезія славян“ (СПБ. 1871); 3) *Комиський*—До істор. нашого пісьм. (Зоря, 1887); 4) *Энцикл. Словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 2а.

ШЕВЧЕНКОВІ.

Гарно твоя кобза грає,
Любий мій земляче:
Вона голосно співає,
Голосно і плаче.

І сопілкою голосе,
Бурею люте,
І чогось у Бога просе,
І чогось сумує!

Ні, не люди тебе вчили—
Мабуть, сама доля,
Степ, та небо, та могили,
Та широка воля!

Мабуть, часто думка жвава
Труни розкривала,
І козацька давня слава,
Як сонечко, сяла...

І вставали з домовини,
Закуті в кайдани,
Вірні діти України—
Козаки й гетьмани;

І святі кістки біліли
Спалених в Варшаві;

І могили кровавили
Прадіди безглаві.

Мабуть, ти учивсь співати
На руїнах Січі,
Де ще рідна наша мати
Зазирає в вічі;

Де та бідна мати просе
Кожну душу ширу,
Хто по світу кобзу носе,
Щоб співали миру

Про козацтво незабутнє,
Вірне, стародавнє,
Про життя козацьке смутнє,—
Смутнє, але славнє.

Знаю ж, братіку рідненький,
Як учивсь ти грати:
Ти послухав тні неньки
Та й став нам співати.

ГРЕБІНЦІ.

Скажи міні правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, коли заболить?
Як серце застогне і гірко заплаче,
І дуже без щастя воно защемить?

Як горе, мов терен, всю душу поколе,
Коли одцуралось тебе вже усе,
І ти, як сухеє перекоти-поле,
Не знавеш, куди тебе вітер несе?

Е, ні! кажеш мовчки: скосивши билину,
Хоч рано і вечір водою полий,—
Не зазеленіє;—кохай сиротину,
А матері й батька не бачити їй.

Оттак і у світі: хто рано почує,
Як серце заплаче, як серце зітхне,
Той рано й заплаче... А доля шуткує—
Поманить, поманить та й геть полине...

А можна ж утерпіть, як яснеє сонце
Блисне і засяє для миру всього,
І гляне до тебе в убоге віконце?
Осліпнеш, а дивишся все на його!..

—
* * *

Рай, у полі на раздоллі
Шовкова травиця;
Серед неї, край тополі,
Чистая криниця;

Тільки туди-конишенька
Міні не водити,
Із тієї криниченьки
Водиці не пити.

Травка зв'яне, травка зсохне
Коню вороному,
Отрутою вода стане
Міні молодому.

На тій шовковій травиці
Багато отрути,
А з тієї криниченьки
Пив мій ворог лютий.

Д У М К А.

Як ранок осипле квіточки росою,
А між очеретом вітрець подихає,
Прислухайся тільки,—чуєш, над водою
Мов щось потаємне голосно співає.
То не соловейки налетіли в лози,
Піднявшись угору, не чайки кигичуть:
А в тій пісні чуєш і радість, і сльози,
Мов би твою душу якісь душі кличуть.
А нема нікого... Очерети гнутья;
В зеленім лататті маківки біліють;
По-над маківками метелики вьютья,
І скрізь проти сонця ясно голубіють.
І, як придивиться, то між маківками,
По-під тим легеньким ранішнім туманом,
Щось мов виглядає очима-зірками,
Колишеться стиха тонким, гнучким станом.
Оце ж то та думка, що душу трівожить,
Як гляне у серце,—мов би рай укине,
Й поки тії пісні співака не зложить,—
Поти світом нудить і поти він гине.

ДІВОЦЬКА ПРАВДА.

Сонце вставало; скрізь на небі чисто;
Де-не-де хмарка гуляла на волі;
Тихо в діброві, тільки ледві листом
Щось розмовляла висока тополя.

—„Слухай, козаче!“ говоре дівчина:
„Як одно сонце у неба святого,
Так ти, мій любий, вірная дружино,
Один у мене, й немає другого!“

Сонце сідало; скрізь на небі чисто;
Місяць з-за гаю випливав поволі;
Тихо в діброві, тільки ледві листом
Щось розмовляла висока тополя.

А вже другому казала дівчина:
„Як один місяць у неба святого,

Так ти, козаче, вірна дружино,
Один у мене й немає, другого...*

—
* * *

Мов синя стрічка, Донець під горою,
Круг його ліса та широкі луки;
Мов килим шовковий, здаються весною
У квітах пахучих його береги.

А там зеленіє гора за пісками,
Через гору стежечка геть простяглась,
Пішла по байраках, горами, степами,
І в двір аж до панських будинків як раз.

За ті будинки ховається сонце—
Далеко їх тінь полягла по луці;
І дівчина гарна стоїть край віконця,
І перстень аж сяє на білій руці.

—
О Г Н И Щ Е .

Квітки пахнуть ясним ранком,
Соловейко свище;
Край дороги догоряє
Забуте огнище.

Курий димск; головешка
То там, то сям тліє,

І полуїня, бува, блисне,
Як вітер повіє...

Квітки пахнуть, сходить вечір,
Соловейко свище;
На дорозі догоріло
Забуте огнище...

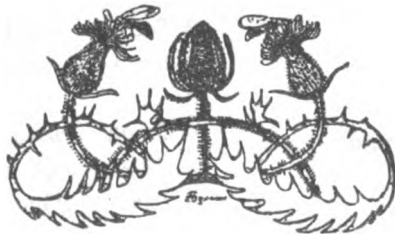
Тільки й бачиш, як повіє
Вітерець маленький,—
Летить у-подовж дороги
Попілець сіренький.

Прохололо... Ні искофки!
Лежить попелище.
Чи згадає ж хоч хто-небудь
Забуте огнище?...

Нащо ж його та згадувать
Тому, хто покинув:
Було треба—горів огонь,
Не треба—він згинув...

А з попілом яка рада?
Хай собі сіріє,
Поки його буйний вітер
По полю розвіє.

А хто його спалив дарма,
Десь по світу рище,
І ще спалить, і забуде
Не одно огнище...

ПАНТЕЛЕЙМОН ОЛЕКСАНДРОВИЧ КУЛИШ.

1819—1897

Син дрібного панка з козаків. Родився 27 липня 1819 року в містечку Воронежі глухівського повіту (в Чернігівщині). Учився в Новгородсіверській гимназії, а потім у Київському університеті. Під час учення дуже бідував, так що на де-який час мусив покинути університет і учителювати в городських школах в Луцькому і в Києві. Ще хлопцем, слухаючи народні казки, що казала йому його двоюрідна сестра, старша його на кілька років, полюбив Куліш рідну мову і народ, але любов та була більш інстинктивна, ніж свідомо. У гимназії він, вкупі з своїм товаришем Сердюковим, читав твори Гюлака, Квітки і оповідання Гоголя з українського життя. Випадково якось купив він збірник народніх дум і пісень Максимовича, і ця книга зробила на його такє велике вражіння, що він вивчив її всю на пам'ять і не раз проказував ті думи старим дідам і кобзарям під час своєї мандрівки по Київщині (1844—45 року). Мандрував він по Київщині, щоб зібрати етнографічні матеріали для своїх „Записок о Южной Руси.“ Своім простим „не панським“ поведінням з простим людом, Куліш робив на селян, що звикли бачить зовсім инше відношення до себе панів, таке вражіння, що по селах склалась легенда, буцім то він царський син і лотай од панів хоче дізнатись про нужди народні. У Києві Куліш пристав до Кирило-Мехводієвського братства, за участь в якому його й арештовано разом з Шевченком, Костомаровим і иншими весною 1847 року і одвезено в Петербург. Його присудили одсидіти 2 місяці в кріпости, а опісля вислали в Тулу і заборонили писати і служити в міністерстві народньої просвіти. В Тулі Куліш прожив три роки і три місяці. Там він служив редактором „Губернских Відомостей“ за 25 карб. в місяць. У 1850 р. йому дозволено вийти з Тули. З жінкою (він женився 1847 року на Олександрі Михайлівні Білозерській—псевдонім Ганна Барвінок) Куліш поїхав у Петербург, де став заробляти журнальною працею. Поступив був на службу в мініст. гоєуд. імуш., та через рік покинув службу і переїхав у Полтавщину. Там йому один приятель дав 120 дес. землі, де-хто з приятелів позичив кілька сот

карбованців грошей і він завів собі хутір. Та через два роки він знову поїхав до Києва та до Петербургу. Останні роки свого життя Куліш прожив у своєму хуторі Мотро-нівці (Борзенського повіту, Чернігівської губ.), де й умер в лютому 1897 р. В 1843 році надруковано першу частину його „України“. „Україна“ мала бути „українською Іліадою“. Куліш мав думку усі історичні думи впорядкувати хронологично, а про які події не лишилось дум, або вони були забуті, про ті самому скласти їх. В першій частині „України“ було 12 дум: 5 народніх, а сім Кулішевих, написаних дуже гарною мовою. В ній малювались події од Володимира св. до Хмельницького. (Перша літературна праця Куліша була надрукована перед тим в 1840 р. в збірникові „Кіевлянин“ Максимовича,—переклад двох українських легенд). 1845 року Куліш почав писати свій історичний роман „Чорна Рада“, який видано 1857 року. Російською мовою „Чорна Рада“ друкована в „Русской Бесѣдѣ“, а потім і окремими виданнями. Переїхавши з заслання з Тули у Петербург, Куліш багато писав у журналах, та через те, що йому було заборонено писати, підписував свої твори всякими псевдонімами: Николай М., Іродчук, Ломус, Хуторянин і багато инш. В 1856—7 році він видав російською мовою 2 томи етнографічного збірника „Записки о Южной Руси“. 1860 р український альманах „Хата.“ В 1861—2 роках друкував в журналі „Основа“ багато своїх праць критичних, публіцистичних, історичних, а також поезій і оповідань. 1862 року Куліш видав збірник своїх поезій „Досвітки“. Куліш переклав на українську мову П'ятикнижжя Моїсеев, Псалтирь, книгу Іова і Новий Завіт. З 60-х років він містив свої твори здебільшого в закордонних українських виданнях. З 70-х років Куліш став пильно працювати над історією і з того часу його погляди на українську минувшину цілком змінились. Останні роки життя Куліш багато займався перекладами: він переклав на українську мову більшу частину Біблії. Цей переклад (що докінчив д. Ів. Левицький) видало Британське біблійне товариство. Крім того, Куліш перекладав твори: Байрона, Гете, Шекспіра, Шіллера і инш. Куліш завів фонетичний український правопис, що так і зветься „Кулішівкою.“ Заслуги Куліша для української літератури, як критика, публіциста, історика, поета, белетриста і перекладача, не вважаючи на його крайні погляди на історію, дуже цінні і користні.

Літературні джерела для біографії: 1) *Петров*—Очерки исторіи укр. литературы XIX ст.; 2) *Олюбовський*—істор. літер. руської; 3) *Цыпин и Снасевич*—Исторія слав. литерат., т. I; 4) *Маковей*—Панько Омелькович Куліш, Л. Н. Вісти. 1900 р. і окремо; 5) *Шенрок*—П. А. Куліш (Кіев. Стар. 1901 р.); 6) *Грінченко*—П. А. Куліш., Черн. 1899 р.; 7) *Энцикл. словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 16а; 8) *Большая энциклопедія тов. „Просвѣщеніе“*, т. 11; 9) „Вік“ т. I, 1902. Крім того про Куліша писав *Цылик*—Исторія русской этнографії, т. III.

З А С П І В.

Удосвіта встав я... темно ще на дворі;
 Де-не-де по хатах ясне світло сяє;
 Сяє ясне світло, як на небі зорі...
 Дивуюсь, радію, у серця питаю:
 „Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?“

—Ой, скоро світ буде,
 Прокинуться люди,—
 У всяке віконце
 Засіяє сонце...

Ой, ударю ж зразу
 У струни живі:
 Прокиньтесь, вставайте,
 Старі й малі!

Віщуванням новим
 Серце мое б'ється,—
 Через край із серця
 Рідне слово летиться.

М У З А.

Музо, безхитросна, проста дівчино
 стидлива,
 Вбога селяночко, співом та сміхом ща-
 слива!
 Ти до мене, сироти, як сестра пригор-
 нулась,
 На починання блага в тихім, серці по-
 чулась.
 Вдвох ми з тобою обходимо всю Україну,
 Словом спасеним вітаємо добру людину.
 І де слова наші в душу святу западають,
 Там віковічно пахущі квітки процвітають;
 Раєм Господнім, внамучене серденько вють
 І животворні, великі надії в їх сіють.

С Т Е П.

Блакитне небо, мов дугасте море,
 Безоднею порожньою стоїть.
 Під сонцем степ, козацьке Дике Поле,
 Огнем переливається, жакхтить.

Гарячий вітер хилить-нахиляє
 Траву хвилясту стиха до землі,
 І в прозірній золоченій імлі
 Даль степова, мов тоне, пропадає.

По-над безкрайнім полем жар німий,
 Переливаючись, пливе високо;
 Ростоплюється воздух осяйний,
 Тіснить у грудях дух і спить око.

Дивлюсь кругом: не фарбами,—огнями
 Картина світоискрива горить;
 Над нею любо по-під небесами
 Музика, мов срібло тонке, дзвенить.

То жайворонок, лірник одинокий,
 Зайняв одрадну серцю вишину
 І звеселяє світ шумно-широкий,
 Співаючи про волю та весну.

Німує степ: йому байдуже воля,
 Це немовлятко сонне в сповитку,
 Судилась велетню дрімлива доля
 На довгому, порожньому віку.

Закутався у свої зелені шати,
 Пахущі мовчки нюхає квітки;
 Над ним по вітру носяться крилаті
 Метелики, як марево, легкі!

••

Про зелені садки, про пахучі квітки
 Ми, бувало, під кобзу співаєм;
 А тепер мовчимо,
 Мов сном вічним спимо,
 І охоти до співу не маєм.

В проміннях сяєва Твого!
Нехай мій дух в земній юдолі
Не знижується до звірят,
З Твоєї пресвятої волі
Нехай во віки буде свят!

КОЗАЦЬКА ХАТА.

Хто святі церкви мурує,
Пнеться з їх до раю,—
Я гуляю по Дунаю,
Стиха в кобзу граю.

Хто людські хати руйнує,
Не боїться пекла,—
На Дунаї, мов у раї,
Хата в мене тепла.

На Дунаї сонце гріє,
Вітер подихає,—
До струни струна на кобзі
Дзвонить-промовляє.

На Дунаї сонце гріє,
Гріє, припікає,—
В мене хата, мов палата,
Сяєвом сіяє.

Тепло, пишно і велично
У козацькій хаті,
А простором не зрівнялись
І царській палаті.

Вквітчано її гаями,
Вислано лугами
І зукрашено Дунаєм,
Його берегами.

Серед хати соловейко
Тьохкає раненько,
Розважає душу вбогу,
Нуждене серденько...

Ой, не тьохкай, соловейку,
Про ту ніч темненьку,

Як навіки я покинув
Матінку рідненьку...

Ой, не тьохкай, соловейку,—
Нехай ворон кричє,
Нехай пугач квилить-плаче
Про життя козаче.

ЧТО ЕСТЬ МНЕ І ТЕБЕ, ЖЕНО ?

Іоанна гл. II, ст. 4

О, як Тебе, Спасе, у тім слові бачу!
О, як Твоє серце моїм серцем чую!
Читаю завіт Твій, читаючи плачу,—
Високо підняв Ти натуру людськую.

Чужа Тобі стала і рідная мати,
Зоставсь Ти без роду, без хати на світі,
Щоб родом коханим життя не скувати,
Хатнім упокоєм духа не вгасити.

О, знаю я, знаю, як те серце билось,
Як той дух високий злітав над землею!..
Що дітям на лоні у матері снилось,
Чого мертві чають—обняв ти душею.

Снились дітям райські віковічні квіти;
Чають мертві життя грядущого віку...
Справдиш Ти, що бачуть чистим серцем
діти,
Справдиш, що дорожче всього чоловіку.

Уже з раю твоїм духом
На нас повіває;
Уже знову твоє слово
Мертвих воскрешає.

Виростають, приближають
Твоє царство діти.
Ой, не дурно жили й гинуть
Праведники в світі!

Виростають,—Твоїм слідом
З матернього лона

Утікають распинатись
Серед Вавилона.

„Жено! мати! що тобі я?
Ти своє вчинила,
Як, радіючи, під серцем
Дитину носила.

Минулися ті радощі,
Минулися й муки...
Не вмістити тобі в серці
Нової науки!

Спочивай, спасена душе,
У тихій господі,
А ми будем святу правду
Сіяти в народі.

Дай нам, мати, те справдити,
Що на чистім лоні
Сниться дітям непорочним
В грішнім Вавилоні.

Дай нам, мати, доказати,
Що ми—рідні діти
Тих великих, що за правду
Гинули на світі.“

Ворожіння.

Петрівочка-нічка тепленька-ясненька;
Мов жемчугом сипле од місяця,
ненько.

В воді круглотицький пливе-поринає;
В саду соловейко голосить-співає.
Рибалочки плавлють з огнем під погоду,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

Ось пісня дівоча дзвенить-розляглася;
Огнем над водою земля зайнялася,
Вродливі на воду віночки пускають;
Човни з дівоньками під сявом сяють;

Пускають—ворожать про щастя й при-
году,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

„Віночку мій любий, рясний, зеленень-
кий!—

Пливи за водою, мов човник легенький;
Скажи, яка доля обом нам судилась:
Чи буду я в парі, із ким полюбилась?—
І дивляться в воду на пишную вроду,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

„Красо моя, вродо! яка твоя доля?
Чи щастя судилось тобі, чи недоля?
З піснями і жарти, і регіт, і крики:
Кому з вінка втіха, кому жаль великий...
„Втону, як вінок мій, далеко од роду...“
І тихо-тихенько несе річка воду.

Світи, білолиций, ясненько-гарненько!
Пливи, мій віночку, по річці струмненько!
Пливи, не крутись і вирви не бійся,
У морі, в любові, в коханні втопись!...
Жартують, віщують, питають природу,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

До КОБЗИ.

Кобзо моя, непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони міні стиха,
Голосом правди святої дзвони,
Наші пригоди міні спом'яни.
Може, чіє ще не спідлене серце
Тяжко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоле озватись словами,
Хай обізветься дрібними сльозами;
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.
Хай недовірки твої кам'яніють,
Хай вороги твої з жалю німіють,—
Рідну семью ти до-купи зивай.

Гей, хто на сум благородний багатий!
 Сходьтєся мовчки до вбогої хати,
 Мовчки сїдайте по голих лавках,
 Мовчки сумуйте по вбогих братах.
 Темно на дворі, зоря не зоріє,
 Вітер холодний од півночі віє,
 Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша одрадо єдина...
 Поки прокинеться сонна країна,
 Поки дїждеться живої весни,
 Ти нам по хатах убогих дзвони!
 Стиха дзвони, нехай мучене серце
 Важко забьється, до серця озветься,
 Як на бандурі струна до струни.

На чужій чужині.

Т тебе вже оце не побачу до віку,
 мій краю коханий,
 Не побачу степів тих раскішних,
 гаїв тих співучих,
 І поляжу без слави в могилі чужій і ні-
 кому незнаній,
 І забудуть мене на Славуті-Дніпрі, на
 порогах ревучих!
 Не забудеш мене, поки віку твого, моя
 нене Україно.
 Поки мова твоя голосна у піснях, як
 срібло чисте, дзвонить;
 На що глянеш—усюди згадаєш свого
 бідолашного сина:
 Од тебе, моя нене, його туподумство
 людське не заслонить!

Поет.

Поет, не дорожи любовію
 народної!

Пушкин.

Кобзарю! Не дивись ні на хвалу тем-
 ноти,

Ні на письменницьку огуду за пісні,
 І ласки не шукай ні в дуків, ні в го-
 лоти,—
 Дзвони собі. співай в святій самотині.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
 Серед своїх тривог, або пустих утїх...
 Нехай турбуються і граються, мов діти:
 Ти на високий лад не перестроїш їх.

Іх небеса—базарь, іх божество—мамона;
 Купують, продають, міняють крам на
 крам,
 І буквою свого житейського закона
 Готові зруйнувать святої правди крам.

Готові,—і не раз на торжищах великих:
 „Роспни, роспни його!“—вигукує народ.
 Да не смущається твій дух од криків
 диких:

Ти—невмерущий царь, ти славен з рода
 в род!

НАРОДНЯ СЛАВА.

Нема в мене роду,
 Немає дружини,
 Ані брата-товариша
 На всій Україні.
 Дума сумовита—
 То моя родина
 Серце одиноке—
 Вірная дружина;
 Степи, гори і долини—
 Товариство-побратими.

Роспущу я свої думи,
 Та й не позбіраю:
 Ростеклися, сумуючи,
 По рідному краю.
 Од Лиману до Єсмані
 Жовтіє пшениця;
 Я безрідний, одинокий,
 Всюди чужиниця.

Од Лиману до Бсмані
 Могили чорніють;
 Ой, жнуть люди, рід із родом
 І на дальше сіють...
 Хвали Бога, хто з подружжям
 За постать заходить,
 До кого старенька мати
 На ниву виходить,
 Кому діти помагають
 Пшениченьку жати,—
 Я з могилами німими
 Мушу розмовляти.
 Ой, по тих могилах, угору високих,
 По тих гробовищах, у землю глибоких,
 Лежить мого роду без ліку.
 По тих степах, по горах Дніпрових,
 По балинцях і лугах Низових
 Живе його слава од віку до віку.

Ой встань, славо,
 Устань рано,
 Вийди, славо,
 Із туману!..
 Ти безрідному — родина,
 Одинокому — дружина
 Товариство — на Вкраїні,
 Одрадонька — на чужині.

* *
 *

Квіти з сльозами,
 Сльози з квітками
 Не розлучаються, сестро, ніколи.
 Скроплюють сльози
 Пишні рози,
 Свої роскішні, величні престоли.
 Благоухають,
 Землю скропляють
 Пишні престоли сліз праведних — рози;
 Ім же одрада,
 Вища награда —
 Чисті та щирі, та праведні сльози.

СТАРЕЦЬ.

Spiewak niestety!
 Spiewać nie mam komu.
Mickiewics.

Фринь бандура, тай замовкне!..
 Чом же не заграє?
 Стоїть старець під віконцем —
 Чом же не співає?

Ой, ходив би я по селах
 Од хати до хати,
 Ой, співав би на весь голос —
 Нікому співати!

Як промовлю Христа-ради
 (Великеє слово!) —
 Скиба хліба в хлібороба
 Старцеві готова.

Як спогляне добре око
 На голову сиву,
 Закликають люди старця
 У хату щасливу.

„Сідай, діду, старче Божий,
 Підкрепись вареним,
 Випий чарку, згадай наших
 Родичів померлих.“

Я сідаю, підкрепляюсь
 На життя злиденне...
 Ой, я старець, — не старчає
 В грудях серце в мене.

Поминаю усіх мертвих,
 А по живих плачу,
 Що нікого я живого
 Серед їх не бачу.

Ні з ким сісти, потужити
 В полі на могилі;
 Ні з ким пісню збудити
 Літа молоді!..

Молодоте-одрадоште,
 Волецько без краю,
 Кому про вас на старечій
 Бандурі заграю?

Чиє серце стрепенеться
 Од слова живого,
 Що співав я, віщував я
 Віку молодого?

Ой, співав я, віщував я:
 „За малу годину
 Оживить живеє слово
 Рідну Україну

І праправнуки згадають
 Прапращурів діло,
 І промовить до їх в полі
 Усяка могила!“

Ой, співав я: „Буде жити
 Наше слово, буде!“ —
 Чи живе ж воно у тебе,
 Безталанний люде?

Не по селах прохожаю,
 А по кладовищах:
 Спочиває наше слово
 В німих гробовищах.

Поховали ми з дідами
 Слово—нашу силу;
 Густо-густо засадили
 Рутою могилу.

Зеленіє, мов барвінок,
 На могилі рута;
 Що були ми, як жили ми,
 Як гинли — забуто!

Ой, замовкни, моя кобзо:
 Нікому співати!
 Промовляю Христа-ради
 Од хати до хати.

Густий морок скрізь по хатах,
 Густіший в будинках,

Що нема душі живої
 В сестрах українках.

Що пониклим, вялим серцем
 Німоту кохають;
 Покохавши паненяток,
 Німчиків рожають...

Ой, німують по Україні
 Високі палати;
 Густий морок окриває
 Пахарські хати...

Бринь бандура, та й замовкне...
 Мов пекельна сила
 На живі мої струни
 Руку наложила.

Наложила вона руку
 На гарячу душу...
 Ой, співав би, віщував би,
 Та мовчати мушу.

—
 * * *

Серце мое тихе,
 Пташко полохлива!
 Ой, на що я народилась
 Бідна, нещаслива?

Людям щастя-доля
 А міні неволя...
 Ні заісти, ні запити
 Відування-горя.

Дайте міні рути,
 Щирої й отрути,
 Щоб міні мого нелюба
 Серденьком забути.

Ой, не хочу жити—
 Нелюбу годити!
 Лучче тобі, моє серце,
 На ножі кипіти...

Кумейки.
(1637).

I.

Закипіла по Україні
Страшенна тривога,
Як на шляхту піднялася
Сірома убога.

Піднялася за оранди,
За жидівські дуди,
Що терпіли—не стерпіли
Убогі люди.

Руйнували сіромахи
Корчми мальовані;
Де спіткали—порубали
Рандарські ридвани.

Почала сірому шляхта
За жидів карати;
Забірала всю худобу
І ґрунти, і хати.

Розлетілось по Україні
Безхатнее птаство;
Затрусилось по будинках
Вельможнее панство.

„Ой, Потоцький, батьку панський,
Рушай на Україну!
Зупини кварцяним військом
Повшехну руїну!“

Розпустили орли крила,
З орлами злітались,
То кварцяне військо з панським
Докупи ззіздались.

Тече річка між камінням,
Россю прозивають;
По тій річці серед ночі
Огнища палають.

Червоніють чорторні,
Підмивають кручі;

Втаборились сіромахи,
Потоцького ждучи.

II.

Ой, не довго піджидали—
Коники заржали:
Вони нашим неминуче
Лихо віщували.

Зійшло сонце у тумані,
Ревнули гармати,—
Не по однім козаченьку
Заплакала мати.

Ой, розбив з гармат Потоцький
Табор, мов кошару;
Розігнали ляхи наших,
Як вовки отару.

Ой, мостили на Росаві
Мости тулубами;
Засівали чисте поле
Густо головами.

IV.

Никли трави жалощами,
Гнулось древо з туги:
Дізнавали наші предки
Тяжкої наруги.

Кого били—потопили
В глибокій Росаві,
А кого судом судили
В далекій Варшаві.

Осудили недобитків
На великі муки:
Розійшлися по Україні
Каліки безрукі.

Огласили із Варшави:
„Дивітеся, люди!
Хто вставатиме на шляхту,
То всім тее буде!“

V.

Нехай буде, нехай буде,
Коли Божа воля,
Щоб росла в боях кривавих
Українська доля!

Нехай знають на всім світі,
Як ми погубили,
І, гинучи, свою правду
Кров'ю записали.

Записали—прочитають
Неписьменні люди,
Що до суду із шляхетством
Згоди в нас не буде

Поки Рось зоветься Россю,
Дніпро в море летіть,
Поти серце українське
З панським не зживеться.

ЗАВОРОЖЕНА КРИНИЦЯ.

У сестри моєї тихо
Процвітає сад в ограді:
Кинамон—моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

Там квітки, як в божім раю,
Що на Тигрі та Ефраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть—плавлють в ароматі.

Там гранати наливнії
Солодощів дивних повні,—
Гудуть бджоли золоті,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця,—
Мойму серцю на одраду
Зачарована водиця.

Заворожена й заклята
Щоб не знали люди ходу,
Бо призначено для брата
Чисту воду-прохолоду.

Вітре тихий од заходу,
Вволи волю мого серця:
Повінь чарами на воду
Нехай летіть, нехай летіть

Вітре буйний, Аквилоне,
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати!

Яків Іванович Щоголів.

1824—1898

В українській літературі ім'я Щоголева появилось в 1843 році, коли в „Молодиківі“ Бецького були надруковані перші його поезії... Поезії Щоголева,—яких у його було написано тоді вже чимало—звернули на його увагу професорів: Срезневського і Метлінського, і вони намовили його, замість юридичного факультету, на який він у 1843 році держав іспит, поступити на філологічний. Але на перших ступнях літературної діяльності, критика Белінського, який так не прихильно дививсь на українське слово, прикро вплинула на Щоголева і він на де-який час покинув писати. Тільки в 1846 році він знову взявся за перо. На прохання Метлінського, він написав кілька поезій для його „Южнаго Русскаго Зборн.“, який вийшов у 1848 році, та, не відомо, через що, поезії ці не були надруковані в тому збірникові, і Щоголів оддав їх Кулішеві, який і надрукував їх в „Хаті“ (1860 р.). Тут були надруковані: „Гречкосія“ („У полі“), „Поминки“, „Безталання“, „Везрідні“ і „Покірна“. Потім поезії Щоголева друкувались в „Луні“ (1881 р.), „Раді“ (1893 р.), „Зорі“ і инш., а в 1893 році він видав в Харькові окремий збірник під назвою „Ворскло“. В цьому збірникові, крім поезій, друкованих раніш в альманахах, було і 65 поезій ще ніде не друкованих. В 1898 р. у Харькові видано другий збірник його творів „Слобожанщина“. Перші поезії Щоголева—романтичні, пізніше ж писані на соціально-громадські теми. Мова його дуже гарна, щиро народня. „Мова його“—як каже Михайло К.: „Мова Шевченка, Квітки і Марка Вовчка, найкращих наших письменників, мова народньої пісні...“ „Гречкосія“ (Гей, у мене був коняка) Щоголева став народньою піснею. Крім оригінальних творів у Щоголева є й переклади, або переробки творів Козлова і инш. поетів. Родився Яків Іванович Щоголів в 1824 р. в Ахтирці, Харьківської губ. Учився спочатку в ахтирському народньому училищі, а потім в гімназії і університеті в Харькові. В гімназії Щоголів познайомився з творами Батюшкова, Жуковського і Лермонтова, і під їх впливом почав писати поезії, зразу російські, а потім і українські. Скінчивши (1848 р.) університет, Щоголів посту-

пив на службу в „ведомство государств. имущ.“, в якому прослужив 6 літ, а потім перейшов секретарем в харківську міську думу. Що-літа Щоголів по кілька місяців жив на дачі по селах і це дало йому спромогу добре вивчити рідну мову. 1880 року Щоголів покинув службу і до самої смерти жив у Харкові. Умер він 27 травня 1898 року.

Літературні джерела для біографії: 1) *Петров*—Очерки истор. укр. литер. XIX ст.; 2) *Олюбовський*—Истор. литер.; 3) „Вісн“ т. I. (Київ, 1902). Крім того, про Щоголева писали: 1) В. Г.—„Ворскло“—лірна поезія Щоголева („Кіев. Стар“, 1894, 1); 2) *Хоткевич*—Я. І. Щоголів (Л. Н. Вістник, 1898).

До ЧАРІВНИЦІ.

Ти гордуеш своєю красою,
Міччю чорних, блискучих очей,

Пишним станом, густою косою,
Чистим мармором білих плечей.

Ти пишаєшся тим, що усякий
Не погляне на тебе дарма,
І що линуть до тебе юнаки,
Що ти владна звести їх з ума.

Знали й ми колись вродниць чимало,
І у їх грали искри в очах,
Джерекгелями плечі вкривало
І коралі були на губах.

Те ж саме, ті часи божевільні,
Вже покинутий їх черевик
Ми, палкі й необачно-прихильні,
Підняли б, щоб сховати на вік.

Але молодість й пишную вроду,
Що, здавалось, їй мір не було,
Як листки у осінню негоду,
Бо-зна як і куди рознесло.

І в той час, як вони нами гралисьь,
Вже од їх утікала весна,
Біль плечей і коралі стиралисьь,
В джерекгелі плелась сивина.

О, багато з тих вродниць не стало;
А котрі до зими дожили,
Щастя їх,—як нікчемного мало
На свій захід вони зберегли!

Раю я й тобі, дівчино пишна;
Пам'ятай собі накріпко те,
Що весна і весела, й розкішна
Двічі людям у нас не цвіте.

Проживи її так, щоб зуміла
І під старість згадати не раз,
Як ти впору жила і любила,
Мавши чистою душу в той час!

ЗАПОРОЖЕЦЬ НАД КОНЕМ.

Длине сонце над Ореллю
І в воді її горить;
Вітер тирсу колихає,
З дерезою гомонить.

На степу пекельна спека,
З неба жаре, як огнем...
Серед шляху похилився
Запорожець над конем.

На йому жупан шовковий,
Пояс в золоті повис,
Кармазинові вильоти,
В дорогій оправі спис.

Вірний огирь ледві дише,
Зна, що згинути пора,

І померклими очима
На вояку позира.

Зроду бравий запорожець
Ні сльозинки не пролив;
А тепер стоїть понурий,
Вид його затуманів.

Вдарив ратищем у землю
Та й говоре він коню:
„Виніс ти мене на волю
Із пекельного огню!

А ні милої родини,
А ні брата я не знав:
В дикім полі, на роздоллі,
Я тебе за брата мав.

Підіймися, вдарь копитом,
Все мое собі візьми:
Дорогі мої одежі,
Казани мої з грішми.

Розпусти по вітру гриву,
Понесися з козаком
Шляхом, балками, степами,
Непроходним байраком.“

Але огирь ледві дише,
Зна, що згинути пора,
І померклими очима
На вояку позира...

Вечірній дзвін.

З Козлова.

Вечірній дзвін, вечірній дзвін!
Багато дум наведе він
Про рідний край, де я росцвів
І щастя знав, і де любив;
І як, прощавшись з ним, один,

В останній раз там слухав дзвін!
Як марево, весна моя
Пройшла; її не бачу я!
І скільки вже нема в живих
Тоді веселих, молодих!
Вони спочили, як один;
Не чутен їм вечірній дзвін!
Засну і я в землі сирій!
І по долині не моїй
За вітром пісні прогусті:
Там инший лірник буде йти,
І вже не я, а стане він
Співати там вечірній дзвін!

Бурлаки.

Рт уже п'ятнадцять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
І змарніло, й почорніло.
Гей, гей, панебрате,
І змарніло, й почорніло!
Пізно спати ми лягли,
Як опівночі прийшли;
А вже сонечко край неба,
За роботу братись треба.
Гей, гей, панебрате,
За роботу братись треба!
Хліба з сілля поїмо,
А водою зап'ємо.
Вітер з Дону повіває,
З неба сонце припікає.
Гей, гей, панебрате,
З неба сонце припікає.
Наша їжа голодна,
Вода в Дону холодна:
Ми, як звірі, виростали,
До всього попривикали!
Гей, гей, панебрате,
До всього попривикали!
Як до Тройці проробим,
На одержу заробим;

А ще треба нам робити,
Щоб і їсти, щоб і пити!
Гей, гей, панебрате,
Щоб і їсти, щоб і пити!
От уже п'ятнадцять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
І змарніло, й почорніло.
Гей, гей, панебрате,
І змарніло, й почорніло!

Опізнівся.

У недобрую годину
Та вподобав я дівчину;
А вона, як позирнула,
Каже: „Геть!“ та й одіпхнула.

Гей, покинув я дівчину,
На плече бурхнув свитину,
Тричі свиснув потихеньку,
Пихнув люльку коротеньку;

Похожаю у хатину,—
А ні хвіртки, а ні тину!
Став свого питати роду,
Що його не малось зроду;

А ні роду, ні родини,
Ні дворища, ні хатини:
Те в землі давно потліло
Те з пожежою злетіло.

Та про все є воля Божа!..
Кинувсь я до Запорожжа,
А про те собі й не дбаю,
Що нема, чого шукаю.

Воля Божа, воля Божа...
Гей, пропало Запорожжа!
Йду та й бачу: степ широкий,
Стугонить Дніпро глибокий;

Стугонить, об скелі б'ється,
З скель до моря подається...

Я Дніпра давай питати,
Де б те військо одшукати?

А Дніпро реве-гуркоче,
Говорить міні не хоче,
І сердитий в скелі б'ється,
З скель до моря подається...

З моря вітер повіває,
Материнку колихає;
Материнка важко плаче:
„Опізнівся ти, козаче!“

ДІБРОВА.

Загула зелена діброва—
Діброва, діброва!
Все у тебе смутне: і твій гомін
І твоя розмова.

Загуди міні, діброво, пісню,
Пісню та такую,
Щоб згадав я щастя своє дитське
Й долю молодую.

Обізвалась темная діброва:
„Козаче, козаче!
Од такої пісні кожна гілка,
Кожен лист заплаче.

Молодая безсоромна мати
Пюто проклинала
Щастя твое дитське, долю твою бідну,
Як тебе рожала.

Потім твоє личко біле та хороше
Дощі обмивали,
Кучерявую головку вітри
Буйніні чесали.

Пострівай, козаче, мій козаче!
Ще тобі згадаю,

Як отруту дівчина варила
В зеленому гаю...“

Бодай же ти, темная діброво,
Більше не гуділа,
Як ти мою головоньку бідну
На вік засмутила.

ХОРТИЦЯ.

Стугонить Дніпро по скелях,
Б'ється об пороги;
Все питає: де ж ви, діти?
Де мої небоги?“

Стугонить Дніпро з порогів,
Лине до Хортиці;
Каже: „Байдо, де ж твій город,
Стяг і гаківниці?“

Де та Січа, що, як море,
Силою кипіла;
Тая воля, що в роздоллі
Пеклом клекотіла?“

Розвалилися редути
І рови густою
Од низів і до вершини
Вкрилися травою.

В гранях Січі спить нерушно
Кам'яна планина;
Землю, славою покриту,
Топче товарина.

На козачім вжитку німіці
Хат набудували;
Грунт пошарпали, побнили
Й ралом заорали.

Боля, ретязем повита,
В плавнях спочиває;
Слава, кров'ю перелита,
По світу літає...

А Дніпро біжить до моря,
Все пита Хортиці:
„Де ж та Січа, де ж той Байда,
Стяг і гаківниці?...“

НЕВОЛЯ.

Дайте міні коня мого,
Дайте вороного,
Пустіть мене, пустіть мене
В поле на дорогу.
Я уздою золотою
Коня загнуздаю,
Вітром буйним пронесуся
До рідного краю.
Кінь козачий неледачий—
Полетить до стана,
Між хатами, курінями,
Як вкопаний, стане.
Та й скочу я з вороного,
Землю поцілую,
З горілкою до губ моїх
Чарку притулю я.

Тихо, тихо... нема коня,
Нема вороного,—
Не пускають козаченька
В поле на дорогу.
Понесеться пан кошовий
Без мене на січу;
Зійде сонце в чистім полі—
Я його не стрічу.
Буде буйно шабля гостра
Ляха, турка бити,
Будуть з гуком запорожці
По морю летіти...
Ой, коли б хто подав міні
Коня вороного,
Ой, коли б хто пустив мене
В поле на дорогу!...

СУБОТИ СВ. ДМИТРА.

(В. П. Горленку).

Був день осінній. Сіра мла
 Габою землю одягла,
 І сіяв дощ. Ішла пора
 Перед суботами Дмитра.
 А й досі наш веселий край
 Шанує широко той звичай,
 З котрим ще прадіди жили
 Й нащадкам в рід передали,—
 Щоб в ті суботи поминать,
 Кого нам приязно згадать.
 І взявши карту, щоб на йї
 Писать споминник дорогий,
 Я в думці враз перелетів
 Ряди похованих годів.
 Як в темну ніч в таємнім сні,
 Тоді побачилось міні,
 Що з широкоханих могил
 Встають ряди безсмертних сил,
 І безборонно ті ряди
 Ідуть—невідомо куди...
 Он—ветхі деньми. В очах їх,
 Колись блискучих і живих,
 Утома, горе і годи
 Зробили буріння сліди.
 Надій в їх серці не живе,
 Ніщо їх далі не зове,
 Ніщо не кличе їх назад,—
 Недбало йде одживших ряд...
 О, пом'яни, мій Боже, їх
 У житлах праведних Твоїх!...
 Дивлюсь—в красі і мочі літ,
 Як в день весняний первоцвіт,
 На зорях щастя, зорях сил
 Встають юнаки із могил.
 В їх чистих душах теплїнь мрій,
 В їх очах світить блиск надій;
 Вони минулим не живуть,
 Вони чогось од долі ждуть;
 На те й уваги їм нема,
 Що їх дорогу перейма
 Нешадно смерти грізна тїнь,
 І жде в землі холодна тїльн...
 О, пом'яни, мій Боже, їх

У житлах праведних Твоїх!...
 Ізнову падають важкі
 На землю з пишних трун кришки;
 Встають з їх лади. О, не там,
 Цариці світа, жити б вам!
 Чарівні, постаттю гінкі,
 На чолах мармурних вінки;
 Білїш од мату білих шат
 На рамях їх прозїрний мат.
 Я бачу искри їх очей,
 Я чую голос їх річей;
 Я пам'ятаю грізний час,
 Як їх останній погляд гас;
 Як не хотїлось кидать їм—
 Тодї безсумно-молодим—
 Те, що любилося на землі,
 Й чого нема в могильній млі...
 О, звесели, мій Боже, їх
 У житлах праведних Твоїх!..
 І тих, хто тут без смутку жив,
 І тих, хто страждав і терпїв,
 І хто був грішний, хто святий,—
 Їх дії милостю покрїй!..

КОСАРІ.

Ще роса з житїв не спала—
 Ми взяли бруски й клепала
 І з зорї
 Гострим коси, в ручку йдем,
 Колос під ноги кладем
 До зорї.
 Проїдем гони, другї й третї,
 А жита, як очерети,—
 Не проб'єм;
 Тягнем коси—так блищать,
 Вдарим в жито—аж бряжчать,—
 Ми все йдем.
 Жовте жито переспїло,
 Тим і спину надломило,—
 Аж болить;
 Нуте ж, нуте, косарї,
 Недалеко до зорї,—
 Потягнїть!

День заходить, сонце сяде,
Кашовар таган наладе
Над огнем;
Сядем ми до казана,
Поімо куліш до дна
Й оддихнем.

На покоси впали роси,
Не бряжчать об жито,
На ланах;
І до ранньої зорі
Всі заснули косарі
На стернях.

Ш И Н О К.

Не велику й не багату
Чоловік построїв хату,
Та й поставив у селі,
Коло міста, на шпилі.

Потім він, як в клітці пташку,
Над вікном повісив пляшку,—
І як вітер похитне,
Пляшка візьме та й кивне.

А хіба ж воно од віку
Теє можна чоловіку,
Щоб, як пляшка закива,
Не здуріла голова?

От як пляшка закиває,
Він до шинку й повертає;
Сяде, гляне, в поставець,
Та й потягне гаманець,—

А вже грошей і не ліче...
Чоловіче, чоловіче!
Що в тій бочці он-де є,—
Все воно до дна твоє!

Там сидить твій заробіток,
Там лежить худоба діток,
Сіно те, що ти косив,
Жито те, що Бог вродив;

Там твоя свитина сіра,
Хомути, ярмо, сокира;
Дрова ті, що ти продав,
Садовина, що збірив;

Сили ті, що їх не стало,
Те здоров'я, що пропало;
Сльози жінки, серця міч,
П'яна лайка день і ніч...

Все воно туди пірнуло,
Все в тій бочці потонуло;
А вона все теж одна—
І без верху, і без дна!

Чую—вітер повіває,
Пляшку хилить та хитає;
А вона собі кива
Та до шинку зазива.

Т К А Ч.

Бережно зняв я з верстату основу,
Людам роботу розніс і роздав,—
То ж мій спочинок, теперечки знову
Берди направив, нитки наснував.

От і роблю я. Застукала ляда,
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і ляда—ткачеві порада;
Берди і цівки— ви хліб мій і сіль!

Добре багатому: він, коли схоче,
Знайде початок-роботі й кінець;
В хаті ж у бідного ляда стукоче,
Поки до дна догорить каганець.

Вчіться ви, дітки, у мене робити;
Вивчитесь—будете добрі ткачі;
Дасть вам верстат ваш і їсти, і пити,
Тільки ж робіть ви і вдень, і вночі!

Схочете спати,—а лихо присниться,
З ліжка зжене вас воно до зорі;

Поки ви були новенькі,
Був до мене й Гриць любенький;
З того ж часу, як стоптались,
Щось та інше з Грицем сталося.

Черевички невеличкі,
Ви стоптались в темні нічки,
Та і все стопталось з вами,
Черевички з підківками!

У полі.

Гей, у мене був коняка,
Був коняка—розбишака;
Мав я шаблю і рушницю
Ще й дівчину—чарівницю.

Гей, коняку турки вбили,
Ляхи шаблю пощербили;
І рушниця поламалась,
І дівчина одцуралась.

За буджацькими степами
Йдуть наші з бунчуками;
А я з плугом та з сохою
По-над нивою сухою.

Гей, гей, гей, мій чорний воле!
Нива довга, в стернях поле...

Вітер віє—повіває,
Казаночок закипає.

Ой, хто в лузі—озовися!
Ой, хто в полі—одкликнися!
Скоро все засне під млою;
Йди вечеряти зі мною!

Зву... луна за лугом гине,
Із-за хмари місяць плине;
Вітер віє—повіває,
Казаночок простигає.

* *
*

Я не раз тобі казала:
„Милий, серця не вражай!
В йому струни з шовковином,
Так, не виючи, не грай!“

Ти не слухав; переборів
Золотих не розбрав,—
Необачно бив по струнах,
Аж поки їх не порвав.

Так скажи їм, щоб заграли,
Як попереду!—Дарма!
Грало те ж, та одголосу
В струнах порваних нема!

Михайло Михайлович Макаровський.

1783—1846

Имя його в українській літературі стало відомим у 1848 році, коли були надруковані його поема „Наталя“ і віршована повість „Гарасько, або талан і в неволі“ в Южном Русском Зборн. Амвросія Метлінського в Харькові. „Наталя“ була написана в 1844 році, а „Гарасько, або талан і в неволі“ незабаром після того. 1864 року д. Божко видав власним коштом поезії Макаровського „Мова з України“. „Наталю“ було видано вдруге в Харькові в 1890 р. і втретє в Чернигові в 1899 році. Про „Наталю“ казали, що це, після творів Шевченка і Квітки найвидатніший твір української літератури. Родився Макаровський у 1783 році. Батько його був попом—намістником у флоті, а потім попом в селі Галицькому (в Полтавщині) і в містечку Кропивній; Золотоношського повіту. Макаровський учився в полтавській семінарії; учитись йому помогав коштами його старший брат. Скінчивши курс науки в семінарії, він учив дітей у поміщиків: Корсуна, Кодинця і Кулябки до 1818 р., а з 1818 р. поступив у гадяцьке повітове училище учителем закону божого, історії, географії, латинської і російської мови—(в його вчився, між іншими, і А. Метлінський) і нарешті був „штатним смотрителем“ училища. Макаровський був людина справедлива, розумна, умів до ладу і красномовно говорити, і його дуже любили школярі і гадячани. Невтомною працею він завів у школі справність і гарні порядки. Макаровський добре знав мови: латинську, французьку, німецьку і російську і говорив тими мовами. Він дуже гарно знав і українську народню мову і народній побут і це яскраво одбилося в його творах, особливо в „Наталі“. Умер Макаровський нежонатим, 7 вересня 1846 року, на 63 році життя.

Літературні джерела для біографії: 1) „Южный Русскій Зборник“ А. Метлінського, Харьків 1848; 2) „Южно-русскіе очерки і портрети“ Горленка, К., 1898 р., стор. 153—166.; 3) „Наталя“ З видання Грінченка, Чернигів, 1899, з передмовою; 4) *Петров*—Очерки укр. литер. XIX ст.

ЛЮБОЩІ.

Край села Теплиць, у стоку річки Полянина,

Горювала дорога жінка Харитна
Всім літ без чоловіка; він Тарасом звався,
Був в погонцях за Дунаєм та десь і дівався.

Вже його і рід, і люди стали забувати;
Харитину удовою мусили прозвати;
Ця ж сердешна довіряла ворожкам і славі;

Положивши нову свиту і кожух в заставі,
Одправляла панахиди, помин спорядила,
І багатим, і убогим хлібом угодила.

Щоб же швидче оплатиться, з донею трудилась,
В церкву ладан подавала, плачучи молилась;

То й поміг їй Бог не тільки те повикупати,

А й худобу, добру славу і копійку мати.
Харитина знадоблялась людям на господі,
На базарі і на кладці, і на огороді;
По обідах за покійних страву готувала,
На родинах і хрестинах перша помагала.
Чи варену угодити?—у неї питались,
До шишок і перепійців без того не брались;

І за лежні, короваї, за меди і брагу
Хліб та дяку всюди мала—не людську зневагу.

А Наталя за всю челядь славилась красою:

Чарувала оченьками, личком і косою:
Дівка руча, щира, жвава, невсипуща, з толком,

Гарно ткать плахти уміла, вишивала шовком.

Бога, нььку, рід любила, досвіток цуралась;

Червоніла, як калина, хоч не малювалась.

Та пригодонька лихая де людей минає?

Краля зразу занепала: стогне, позіхає,

Питочки вона не хоче, істки не береться,
Стогне та з огню говоре, часом в груди бється.

То, не стямившись із ляку, із печалі, мати
Баб збрала на пораду,—стали толкувати;
Перша каже: у небоги пристрітні уроки;
Друга плече: їй завійна всунулася в боки;
Третя лихо зве уразом і провадить зілля:
Росторшпу, то хвилівник, то друге безділля.

Як ось к гурту приплелася знаха і четверта,
В рубьях, боса, неохайна, істиком підперта.

Ця з похмілля туманіла, з кашлю надригалась,
Умостившись біля полу, пильно приглядалась;

Потім, хвору попестивши, як би рідна мати,

Закричала, залящала: „Годі мудрувати!
Ет, тут видно, навісніі, що дівчині рано
Щось у серце упьялося—любощі їй дано.

Нуте ж, разом рятувати бідну сиротину!
Положіть її на теплу і суху повстину,
Непочатою водою мийте біле тіло,

Тріте хріном проти серця, щоб воно не мліло;

А забудьків одтопивши, підмостіть напиться,
То й не стане за ледащо любочка нудиться.“

Ізробили, як казала знахурка мандрьоха,
Тільки ж хвора не встає і уже не оха.
Простяглася, мов на марах, губоньки стулились,

Щічки впали, ніс згострився, очі помутились;

Ледві-ледві дух ізводить, потім облилася,
І якби за свічку ньька швидче не взялася,

Не молилась та не біла, плачучи, поклони,
Задзвонили б по Наталі швидко в усі дзвони.

Знахурки, того злякавшись, кинулись із хати,

Господиня поспішає ледарь провозжати;
Як же в хату завернулася, то уже На-
тася

За підситок і ночовки сяк-так узялася.
Та куди їй до роботи?—рученьки дріжали,
Карі очі соловили—спатоньки бажали.
„Доню, доню, світе милий!“ каже їй Ха-
рина:

„Чи не я ж тебе родила, ти моя дитино!
Чи то працею твоею нам забагатиться,
І міні тепер на тебе з горем не дивиться!
Угамуйся, не турбуйся, марне не томися;
Ляж засни, а перш усього Богу помолися,
І, як Бог пошле здоровья, будемо робити,
Щоб без батька і без долі послі не ту-
жити.

Так казала необачна, бо про те не
знає,

Що Тарасові Пречиста всюди помагає:
Він попав у плін до турка, та утік до
грека,

Облітав сердега море й землі, як лелека.
Жив у Кипрі і на Ідрі, був у Царєграді,
Став би й досі старшиною хоч в якій
громаді;

Та закликав не міняти на чужу чужину
Віру, рід свій, край і жінку, і свою дитину,
І наживши копійчину, кинувсь до господи,
Полинув, як сокілясний, через бистрі води;
І уже в Одесі ласощ закупає з крамом,
Щоб приїхати додому та й зажити па-
ном.

Хай же там сподарь торгує; ми до
Харитини

Завернімось та до Талі, доброї дитини.
От недільня минула, а сердешна вьяне;
Хоч остербала, та плаче, як на річку
гляне;

Часто біга за ворота та ламає руки;
До роботи не пильнує, нудиться од скуки.
Мати ж примху роздубала, так не доко-
палась,

Відки доні тее лихо, з ким вона спізна-
лась.

Та вже Катря Чемеричка узол розв'язала,
Бо Наталя, як пололи, плачучи, казала:
„Ох, порадь мене, тітусю, порятуй, як мати,
Як би, як би мое горе швидче скоротати?
Я нужуся, сохну, чохну, матінку зморила;
Лучче б тут мене живую ця земля покрила!
Сохну, чохну, а од чого? Ох, моя, ти,
ненько!

Якось вставши до овечок рано та ра-
ненько,

Подоїла, в згін прогнала, кинулась по воду;
Ще тоді у Полянина не було народу,—
Тільки парень, щось за парень за волом
гонився.

Глянув, кинувся до мене і з відра напився.
Як напився ж, став, як камінь, я й оту-
маніла;

Він очима тільки лупав, я—мов онімїла,
Він ні мови, я ні слова,—тіло затряслося,
Сталось лихо і на віки в серденько впи-
лося.

Хто він, відки, де тепера, Господь його
знає;

Коли жив, нехай сердегу доля не минає!“

То був з Хресців Кононенко Опа-
нас, левенець;

Вісім хур провадив риби; там був оселе-
дець,

Лящ, сула, тарань, чохоня, чабаки, севрюга,
Короп, щука, таловірка, лин і окунь з
луга.

Молодий, та ба—мисливець! був і у сто-
лицях,

В Таганрозі і в Ростові, у донських ста-
ницях;

Заробля; а на господі? все на світі має;
Бо одинчик, хвалить Бога, гадки не гадає.
Вже під його підстилались козаки й мі-
щани,

І роменці, і полтавці, кримці й слобожани;
Та і батько заповідав, і старенька мати
Там, де Господь сам покаже, рученьку
взяти.

Це провідала та Катря, облітавши села,
Жінка хитра, доступная, гарна і весела;

Хоч до кого підлеститься і що хоче, знає,
Тайну з серця, слово з рота, де бажа—
виймає.

І казала, як циганка знавши ворожити,
Що Наталя за Панасом вік свій буде жити.
Хто ж повірив? всі сміялись; та в одну
годину

Господь разом наділяє двічі сиротину.
Опанас, прибувши в Хресці досвітком ра-
ненько,

Татусеві і матусі поклонивсь низенько:
Росказав ім про дорогу, про товар і
плату,

Про харчі собі й на челядь і на скот
утрату.

Що на мостове роскидав, смолу, перевози,
На підіски, на ухналі, ярма і занози.

Тут старенькі звеселились, родичів скли-
кали,

Напекли і наварили, їли, попивали.
Завелася всяка гутір: що хто мав—бала-
кав,

Інші пісні заспівали, де-хто так варнякав.
Із жінок же Тараниха, мов пророкувала,
Про дружину для Панаса говорити стала.
Влас і Стеха обізвались: „Ми того й ба-
жаєм!

Коли схоче син жениться, то не помі-
шаєм,

Силувать його не будем: Бог йому помога!
Хоч би трапилась сирітка, дівчина убога,
Аби добрая, покірна й сорому боялась,
Та Панасові душею й серцем сподобалась,
Раді будем, нас худоба людська не здивує:
Без неї хто розум має, вік не голодує“.
Тут Панас уже й не стямивсь. Очі, мов
горіли,

Руки, ноги затрусились, щоки червоніли:
Так зрадів він! та аж швидко кинувся із
хати,

Щоб холодною водою нуд угамувати.
Як же бенкети минулись, взявши дядька
Хмару,

Дав йому тарані сотню та севрюжок пару.
Побалакав звичайненько, та тоді й при-
знався,

Що в Теплицях з дівчиною гарною за-
знався.

„Сядь же, дядечку, на шапу і дмухни в
Теплиці;

Роспитайся: дівка, кажуть, доня удовиці...
Хай і такі як же у серці віру й Бога має
і худой за собою славоньки не знає,

То я викину, та й швидко, молодецьку
штуку:

Дам їй серденько за серце, рученьку за
руку;

Оженюся, щоб сідая ненька оддыхала,
І пораду, і помогу, і потіху мала“.

Весілля.

Ще в четвер, як тільки сонце гля-
нуло з востока,

Де взялася і спустилась на току сорока;
Відтіль плиг та плиг і миттю к покутю
добралась,

Обізвалась і з віконцем мов поцілувалась;
Полетіла на ворота, борсалась, скакала,
Скреготала, скреготала й невидима стала.

„От же, доню, гості будуть,“ каже добра
мати:

„Мабуть баба Василина прийде погуляти,
Або станова з Окрайця привезе роботу,
Бо про те давно квила, та і в цю су-
боту.

Затопи ж, вари обідать, я повимітаю.
Прихвачусь мерщій до тіста, пироги поб-
гаю.“

Не виходили із церкви (день той малось
свято),

Тут же все було готово і горілки взято.
Стіл дубовий покривала біла скатертинна;
Поверх його паляниці склала Харитина;
Засвітила з воску свічку, Богу помолилась,
Сіла мовчки біля полу і в вікно дивилась.
Як ось—стук! пилок піднявся, кінські
два вози

Йдуть в дворик. У Наталі навернулись
сльози.

В першій возі Опанас був з татусем
Уласом;

В другій Тупотун Омелько з Гнатом Чу-
кutasом.

Опанас в жовтинцях нових і в новім жу-
пані.

Молодик чорнявий, гарний, митий мов у
бані;

Стьошка гарна голубая на грудях лежала,
Шапка кримська головку любо накривала,
А чуприна, мов шовкова, слалась по-над
ухом;

З люлькою Панас не знався, як з нечи-
стим духом,

Не вживав він і кабаки, і не пив горілки,
З нуду грав на балабайку, брався до со-
пілки.

От і встали, отрусились і пустились в хату.
Чепурну, веселу, гарну, тільки небагату.
Положивши хліб, як треба, рядом садо-
вились,

На Наталю молодую залюбки дивились.
Ця, як ластівка, літала в сінцях і в коморі,
Прибїрала коло столу, поралась надворі.
І Харина, що ніколи кривди не любила,
Сала кус самий любіший зараз подробила.
Наламала паляниці, рядову підносить,
Пити й їсти так, як дома, пообідать
просить.

Гості хліба не цурались: вже не стало
сала;

Пирогів стояла миска, та мов не бувала;
Згас і борщ; почавши юшку, старости про-
вадять:

„Оттакі то мабуть страви і панам не ва-
дять.

Ну!.. уміли готувати і на стіл давати!
Знають тімахи коло печі і дочка, і мати!“
Кононенко усміхнувся, як же вдоволь-
нився,

Рушником обтер парсуну і перехре-
стився.—

Встав з Панасом із-за столу, кашлянув
тихенько:

„Слухай, каже, Харитино, чутко та пиль-
ненько!

От, як бачиш, сина маю; ти—дочку На-
талю,
Дівку чесну, роботящу і хазяйку, й ткалю,
Помолімося же ми Богу і звяжім їм руки,
Та і ти їди до мене, щоб не знать роз-
луки;

Будем вкупі, їсти, пити, будемо робити,
Діточкамн веселиться і Христа хвалити.“
Як почувла Харитина од Уласа речі,
Червоніла, то блідніла, стоя коло печі:
І дитини молодой, і себе жаліла,—

Вік свій з нею коротати і оддять хотіла.
Тричі говорить приймалась, тричі остав-
лялась;

Так як риба проти шуму, довго умудрялась,
І нешвидко, положивши хрест святий на
груді:

„Слухай, каже, пане Власе, чуйте, добрі
люди!

Коли Бог вже показав вам до мене дорогу,
То нехай же так і буде, як угодно Богу.
Повінчаем діток наших, та аж в ту не-
ділю,

Щоб зібратися, як треба, вам і нам к ве-
сїллю.

А за мене не турбуйтеся, маю вам сказати,
Що й на крам не проміняю дворища і хати;
Буду жити, як Бог судить, і свою дру-
жину

Поминать не перестану, поки тут же
згину.“

Як сказала, гульк у хату баба Ва-
силина,

А за нею Харитинин дядько Солонина,
Рідний брат Яцько Шеверя, діверь Забу-
вайко,

Кум Каленик Оселедько, та Свирід Без-
палько,

Сестри—Луцька Полозиха, Катря Чеме-
ричка,

Попадая Онастасія, писарька Куличка.

Рушники дають, горілка й варенуха ллеться;
Гомін, співи, гук і регіт в хаті роздається.

Пьють та пьють, несилу к ранку унялась
розмова;

Інші п'яні повалились по двору, як дрова:
Кононенко ж з старостами в повітку за-
брались:

Там постіль Наталя слала, там і спать
уклались.

Гості спали, а Харина, вставши до схід-
сонця,

Поглядала на повітку часто із віконця;
Заходила коло печі, Талю розбудила;
Поколала поросята і діжу підбила.

А за тим настигли сестри, куми та зовиці;
Залюбки книші побгали, стульні й паля-
ниці;

На столі постановили чарку і горілку,
Три перепічки на маслі, ковбаси тарілку,
Другу—сала; і Харина знову виглядає,
Свата й зятя з старостами в хату дожидає.

«Як ось гомін обізався: Влас устав з
Панасом,

Вийшли старости до коней тим же са-
мим часом;

Потім в хату позбірались, прийнялися сні-
дати;

Мали їхать, та zostались тут і пообідать;
Та аж к вечеру од свахи ледві улизули,
А тутешні, окрім Талі, п'яні поснули;
Ця мерщій ложки, посуду перемила й
склала,

А сама заснуть хотіла, та і не дримала:
Думи думала сердешна про дівоцьку долю;
Охрестилась і на Божу положила волю.

Та до серденька в'язалось і добро, і лихо;
Заридала молодая та й говорить тихо:
„Все гаразд, та як то рідну матінку зо-
ставить?“

Хто їй питочки і їстки без мене поставить?
Хто на ниві буде з нею, і в лиху годину
Зайде з ласкою, як доня, в бідную хатину?..
Та і я... куди пустилась? що із мене буде
Там, де зроду не бувала, де чужі люди,
Де словечко не озветься, оченьки не гля-
нуть,

Що тепер мене голублють, там же пе-
рестануть...“

І замовкла, теплі сльози знову полилися.
Соні всі заворушилися, потім підвелися,

І додому плазували. Невсипуща ж мати
Стала думать, що к весіллю треба готувати:
Зараз образи купила, шовку жмут і стьо-
жок,

Два очіпки грізетові, пояс, пару ложок,
Чоботи—одні жовтинці, а другі юхтові,
Гарну плахту, дві намітки, три запаски нові
Юпку байкову, червону, із достатку шиту,
Кожух добрий котельвянський і ягнячу
свиту.

Скриня вже була готова і гаразд набита;
Там були полотна всякі і одежа шита,
Рушники, платки, серпанки, скатерті з
хустками,

Пряжа біла і крашена, в мітках і клубками.
І тепер скажіть, панове, чи то ж всяка
мати

Так уміє, як Харина, доню споряжати?
Цій Пречиста в кривній праці явно пома-
гала,

І на ниві, і на кладці руб за шаг давала.
Все у неї всім на диво, мов із шовку
бгалось:

Дві свині, гусей десяток зерном годувалось;
Солод був уже готовий і пшениця мита.
Чемеричка побивалась, мов несамовита;
Наскликала прать і мазать, шити і білити,
Сіять борошно, вчиняти і діжу місити.
Харитина ж так, як пані, тільки старувала,
Що в господі не найшлося, зараз купувала;
Наямлила груш сушених, терну, слив в
базарі,

Меду й перцю на варену; пінної без згарі
Сім відерок опалила суше коропської,
Оселедців по три сотні і сеньги донської.
Це ж робилось в понеділок, а в вівто-
рок мати

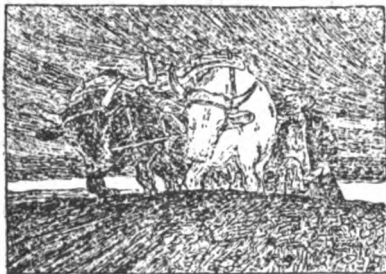
Заходила всякий посуд мить і добувати;
Попадя дала їй кухву і нове барило,
Шаплики й годящі ночви — староста
Курило.

Брагу зараз зарядили; в середу зарані
Затопили піч варисту так, як на майдані,
Хліб пекли; в четвер кришили локшину
дівчата,

Вибірали для зарізу гуси й поросята;

В п'ятницю до діла лежні з гурту пороби,
 Та шишки і перепійці в піч посадили;
 Коровай же спорядивши в саму суботу,
 Посадить його впросили Кирика Голоту.
 Одспівали „кучерявий“, танцювали ж зуба,
 Бо музики не діждались—Дороша Безгуба;
 Та й полинули дівчата,—нанесли красолі,
 Рожі, пижма, чорнобрівців і зірок доволі;

Турбувались, побивались залюбки для діви:
 Наряжать її взялися весело, під співи.
 Старша дружка, Сердюківна, косу розплітала,
 А гребінкою Оксана Цибівна чесала,
 Горбанівна обкладала голову стрічками,
 А Педоря Соболівна всякими квітками.
 Оденулась молодая та й мелькнула з хати
 На весілля, де веліла матінка, прохати.

СТЕПАН ВАСИЛЬОВИЧ АЛЕКСАНДРОВ.

Родився в кінці 18, або в початку 19 століття, в селі Цареборисовому Озюмського повіту (в Харківщині). Освіту здобув в харківському колегіумі. Скінчивши вчення, 3 роки жив у Цареборисовім, а потім 26 літ у селі Бугаївці Озюмського повіту. 1845-го року переїхав він у „воєнне поселення“ Граково... Александров був священиком. Усе життя (за виїмком років учення) жив на селі, добре знав народню мову, життя і звичаї народні. На літературну ниву Александров виступив у 1848 році; тоді було надруковано (в „Южном Русском Зборн.“ Метлінського) його поему „Вовкулака“, написану у Бугаївці (1842 року). Поема ця—переказ народнього повір'я про „Вовкулаку“ (людину, що через чари зробилась звірем). У цій поемі дуже гарно змальовані народні весільні обряди. Коли помер Степан Васильович Александров докладно не відомо.

Літературні джерела для біографії: 1) „Южный Русский Сборник“ Метлінського; 2) *Петров*—Очерки истор. укр. литер. XIX ст.; 3) *Білімовський*—(„Складка-Альманах“, 1896. Харків.)

До земляків.

Гей, українці, пани-братці!
Подайте ви міні совіт:
Живу я у тісненькій хатці,
Як з неї вилізти на світ?
Бо вікна в ній маленькі дуже,

А двері замкнуті на вік;
Земляк ваш там сумує, туже
Тим, що без долі чоловік.
Тільки міні тоді й утіхи,
Як попадеться ваш стишок:
Читаю з смаком, без поміхи,
Неначе паски ззім шматок.
Дванадцять літ прожив я в бурсі,

Та й не прийшло тоді в догад,
Що наша хобза в Петербурзі
Колись-то буде грати в лад.

Тепера ж, як в моє віконце
Пісень знайомих з п'ять прийшло,
Міні здалося, наче сонце
Посеред ночі ізійшло.

У клітці птичка як кочує,
То хоч співа, а все скуча;
А голос рідних як зачує,
То з радістю їм одвіча.

Так вашим я пісням рад стільки,
Що й сам не втерпів не співать;
Та ще як кинусь до сопілки,
Вхопив її, — давай свистать!

Що ж я співав в своїй хатині,
Те й на боназі написав;
Щоб знали всі, як в халатині
Співають, — тим до вас послав.

Тепер, як хочете, судіте
Мене, поштенні господа!
А Вовкулаку ви прийміте, —
Не побракуйте хоч труда!

Як скажете, то так і буде,
На те ви судії есте;
Не попустю його між люди,
Як дозволення не дасте.

Де що не так, — сами поправте,
Тоді я й людям покажу.
Просю, в стихах мене наставте;
За те спасибі вам скажу! —

ВОВКУЛАКА.

(Уривок.)

Як Котляревський у Полтаві
Енейду, гарно написав;
Тоді, із щирости к тій славі,
І з нас писати де-хто став.

У Харькові Основьяненко
„Патрет салдатський“ змалював;
„Марусю“ ж нарядив гарненько
Так, що я зроду не видав.

Іще про „Пана та собаку“
Зложив Артемовський-Гулак;
Співав Могила про козаків,
Бо то є щирий наш земляк.

А Корсуна взяла охота
Український звязати „Сніп“;
Пішла тоді усім робота:
Въязав його всяк чоловік.

Як вийшло де-що із печаті,
То всі ми раді так були,
Як муха та сметані в хаті,
Очаків наче добули.

Там де хто вздрів своїх знайомих,
З котрими в школі ще учивсь, —
Казок і приказок свідомих,
Як шлявсь по улицях колись.

І в мене серце розігралось
Тоді, як де що я читав;
Мав сам писати, що попалось,
Потім так розсуджати став:

А критиків хіба не страшно,
Котрі за помилку одну
Збентежать так тебе напрасно,
Що підеш, наче лян по дну?

Вони нікому не вважають,
Хоч будь ти генеральський син, —
Що не по їх, то так розлають,
Хоч заховайсь собі за тин.

Цього терпіти без привички
Не схоче конюх і лакей;
Вони ж цирклюють з-за дурнички
Так вчених і старих людей! —

Так що ж? Як вовка все бояться,
Затим і не ходити в ліс?
Хай лають, — цур не озиваться,
Мовчи та дулю дай під ніс...

Ні, Господи, прости, що й скажеш, —
А ділом не бувать цьому,
Бо сьоркою себе покажеш,
Й огиднеш мирові всьому.

Дай, Боже, по братерські жити:
За ким помилки не бува?
Хто ж може увесь світ навчити? —
Та не родилась голова!

Сказати будучи приміром:
Мене старого хто навчить?

Пишу про те, як був я звіром, —
Нехай хоч увесь світ кричить!

І досі ще не розтолкую,
Який я на світі удавсь, —
Був мужиком, — тепер паную,
І трохи розумцю набравсь.

Мене сини, зяті й онуки
Давненько просять написати
Про сторію свою і в руки
Для пам'яті їм передати.

Затим пішов я на одвагу:
Узявсь за каламарь з пером;
Перепишу все на бомагу,
Згадали діти щоб добром! —

Тоді, як жив я в Бугаївці,
Од Харькова верстов за сто,
На Мокрому-Озюмці річці,
Тоді не знав мене ніхто.

Тепер коли завгодно знати,
Чим був я в молодих літах,
Дозвольте все вам розказати,
Та ще не просто, а в стихах,
Було весілля у сусіда,
А він мене дружком прохав,
Бо уважав неначе діда,
Хоч я іще й усів не мав.

Та вмів я гарно танцювати,
Сивуху здорово любив,
З друзками майстер жартувати,
А свашці ще й не те робив...

Під час світилку поцілую,
А старостам всім поклонюсь;
Як хто налає, — мов не чую,
Про себе тільки сам сміюсь.

В мого сусіда син був Савка,
Розумний хлопець хоч кудя;
Була й дочка у його Гапка,
Та заміж вже давно оддав.

Собі ж прийняв він сиротину,
Дівчинку років десяти,
Щоб, як зросте замість дитини,
То й жениха її знайти.

Сирітку звали ту — Тетяна,
Із себе дуже недурна,
Чорнява, біла та рум'яна,

Й така розумна, що все зна.

В Петра Тетяна проживає,
Сказати, більш ніж років сім;
Стару й старого поважає,
І робить так, що любо всім.

Так Савка в неї і влюбився,
(Бо стоїла вона того),
Признався їй про це, й добився,
Що він їй краший усього...

Петрова жінка примічає,
Що Савка їх не той, що був:
Нема Тетяни, — все скучає,
А про хазайство й позабув.

Та і Тетяна нишком плаче,
А до роботи не-оне;
Петрова жінка все те баче,
Та й дума: „тут щось є дурне!
Неначе я її не лаю,
Нічого й Савці не кажу;
Ще їм в роботі помагаю:
Чого не вміють покажу,
А в ділі все нема доспіху,
Куда не глянеш, — все не те;
Ми їх скормили на потіху,
А їм і байдуже про те.“

Петро цього не зна нічого,
Бо рідко дома він живав;
Як правду мовити про його: —
Десяцьку повинність одбував.

Роздача короваю.

„Ходім,“ кажу: „тепер у хату,
Пора ділити коровай,
Благодарити свасі й свату,
А ти, музико, марш іграй!“

Ввійшли, — порядком посідали,
Де хто по попереді сидів;
Дружки такої заспівали,
Щоб короваю я глядів.

А я, рукава закотивши,
Ніж із-за пояса дістав,
До короваю приступивши,
Так грімко говорити став:

„Благословіте, батько й мати,
І ви, поштенні старости,
Цей чесний хліб на мир роздати,
І діло до кінця звести.“

„Хай Бог тебе благословляє,
Вони сказали на одвіт:
„Неначе время дозволяє:
Що слідує, то те й робить.“

На короваї шитий гарно
Рушник ізгорнутий лежав;
Я взяв його собі чупарно
Через плече й перев'язав.

Почав тоді вже ковиряти
Середню шишку наперед
Та на тарілку розкладати,
А мій підружий роздаєть.
„Дай сватові,“ кажу: „та свасі,
Оці великі з золотцем;
Ці будуть Христі та Домасі,
Що в родичах із панотцем.“

На ще для'зятя Поляшенка,
Що Гапку, їх дочку, держить;
Для дядька Йосипа Сліпченка,
Оця, край неї що лежить.

Дружкам давай хоч по маленькій,
Щоб оділити як-небудь;
Оці світильці золотенькі,
Та старостів не позабудь.

Тривай-лиш виріжу для свашки,
Оцю велику, що з гільцем;
Нехай вона мої зна ласки,
Що танцювала молодцем!“

Ми зглянулись, та й осміхнулись,
А старости на нас ворчать:
Дивлюсь—буяри всі сунулись
Шишки хапати для дівчат.

„Е, хлопці! стидно так робити:
Воно досадно хоч кому!
Я по руках вас буду бити,
Та ще й подарки одніму!“

Підружий! ти там що калячиш?
Про тебе так усе дарма;
Буяри роблять що, не бачиш?
Дивись — шишок уже нема.

А треба ще братам, плем'ятам,
Хрещеній матері, кумам;

Хоч по маленькій і хлоп'ятам,
Щоб не було докору нам.“

„Це так ти сам розпорядився,“

Підружий з озлістю сказав:
„На свашку пильно задивився,
Та й коровай свій прозивав!“

Зажмури́в очі, мов не чую,
Принявся за роботу вп'ять,
А про шишки вже не толкую,
Щоб гірша не була напасть.

Скоріше вибрав на тарілку
Весь коровай, на мир роздав,
А музикантам тільки спідку
На піл через руки подав.

Щоб не обідився хто часом,
Або на мене не напавсь,
Сховавши ніж, я гримким гласом
Так до кумпанії озвався:

„Чи всім достало хліба-соли?
Тепера ви міні кажіть;
Кому нема,—з своєї долі
Оддам, а послі ізвиніть!“

„Довольні!“ гості всі сказали:
„Спасибі Богу і сватам,
І молодим, що нас зазвали,
Дружкові, свашці й старостам.“

„Коли що так, за ці труднівки,
Що треба, мати, одгадай,—
Налий із рук своїх вишнівки,
Та нам по повній чарці дай.“

„Що бабі, кажуть, те й громаді;
З цим не стане діло в нас;
До цього торгу й пішки раді:
Ось випийте, прошю я вас!“

„Сама пий, мати головата.
Всю, повну, чисто до денця,
Та піднеси старого свата,
Тоді й ми вип'єм до щирця.“

Стара не донесла ще ряду,
Як я окликнувся до жінок:
Давайте ви міні пораду,
Та розсуджайте про вінок,

Що у Тетяни росцвітає
На голові, неначе мак;
Вона ще мабуть і не знає,
Що їй не буде до віку так.“

Всі молодиці догадались,
А свашка й потім поняла:
На молоду гуртом напались,
Вона вінок їм оддала.

Взяли у молодого шапку
З червоним плисовим вершком;
Заставили сестрицю Гапку
Роспорядиться тим вінком.

Вона знайшла у себе голку,—
Хоч шити у неділю й гріх;—
В ушко вселила нитку шовку
Й перехрестилася при всіх,

Та й узялася пришивати;
А молодиці почали
Такої пісеньки співати,
Щоб їм могоричу дали.

За цим у нас не стало діло,
Вишнівки повна пляшка є,—
Із столу свашка взявши сміло,
Та всім по чарці і дає.

Й мене, спасибі, не минула;
Тільки що випити успів,
Тихесенько міні шепнула,
Щоб иншим ділом я повів.

* * *

Наїздився та нагулявся
Після того, що я писав,
Наплакався і насміявся,
А кой-де й дудочки гасав.

Читав я де-кому весілля,
Те саме, що читали й ви;
Всі кажуть, що такеє зілля
Не лучче простої трави.

У мене од такої речі
Простиг поезії весь жар—

Мов кулаком хто дав у плечі,
Або все згнуло в пожар.

Сидю тихесенько у хаті
Та й думаю: ну, що ж я вспів?
Я ж обіщався доказати,
Яку ще муку я терпів.

Так що ж? це доказати можна.
А написати?.. Потривай...
Писав весілля осторожно,
А кажуть всі: у піч сховай!

То так міні й за те ще буде,
Як другу часть я напишу,—
Осудять на распалку люди,
То що їм я тоді скажу?

Бач: циркльовати всяк здоровий,
Яке письмо ти не подай;
Заспорь із ним — куди бідовий!
Тільки в кавун не заглядай...

Нічого більше я не хочу:
Хоч би не лаяли за те,
Що я свою бомагу порчу,
Й то тільки для своїх дітей.

Так розсудивши, я рішився
Черкнути ще, що Бог вже дасть:
Однак у дурні вже пошився—
Не страшна дурневі напасть!

Розумні так зовуть з Парнаса
На поміч все якихсь богинь,
А я не знав того Панаса,
Не хочу й знати їх, хоч згини!...

Візьмуся за перо сміліше,
Писатиму, як що було;
Приняв біді -- не треба більше,
Та, слава Богу, з рук сплило. —

За це ж в біду хоч попадуся,
Хоч инде вкажуть дурака,
Тоді я так до їх озвуся:
Звинить—я вчився у дяка...

